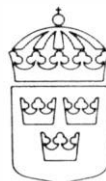

Motion till riksdagen

1988/89:Ub806

av Carl Bildt m.fl. (m)

Utbildningspolitiken

Mot.
1988/89
Ub806

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Sammanfattning	3
2	Utbildning och forskning måste vara internationell	4
2.1	Sverige och Europa	4
2.2	Konsekvenser för den svenska utbildningspolitiken	5
3	Socialdemokraternas politik	6
4	Moderat utbildningspolitik	8
4.1	Skolan skall utveckla personligheten	8
4.2	Attityden till utbildning	9
5	Grundskolan	9
5.1	Skolans huvuduppgift	10
5.2	Skolans fostrande uppgift	10
5.3	Kunskaper för alla	11
5.4	Ämnen i stället för block	12
5.5	Läromedel	12
5.6	Förskola och skolstart	12
5.7	Rätt att välja skola	13
5.8	Betyg behövs	13
5.9	Fler valmöjligheter på högstadiet	14
5.10	Kompletteringsutbildning	16
5.11	Avreglering och klasstorlek	16
5.12	Grundskolans ekonomi	17
6	Gymnasieskolan	19
6.1	Moderat gymnasieutbildning	20
6.1.1	Gymnasieskolans yrkesutbildning	20
6.1.2	Studieförberedande gymnasieutbildning	23
6.2	Fristående skolor på gymnasial nivå	23
6.3	Studiebidrag	23
7	Utvärdering	23
8	Högre utbildning och forskning	24
8.1	Den socialdemokratiska politiken	25
8.2	Sambandet mellan forskning och utbildning	26
8.3	De nya högskolorna	28
8.4	Styrningen av högskolan	30
8.5	Ämnesstudier i stället för linjer	31

8.6	En kreativ miljö	32	Mot. 1988/89
8.7	Tillträde och urval	34	Ub806
8.8	Krav på doktorsexamen	35	
9	Internationaliserad utbildning och forskning	35	
9.1	Samarbetet i Europa	35	
9.2	Språk	36	
9.3	Höj utbildningskvaliteten	37	
9.4	Utlandsstudier och gästforskare	37	
9.5	Internationella databaser och datorstöd	38	
10	Lärarytelse	38	
10.1	Vidareutbildning och fortbildning	39	
11	Studiestöd	40	
12	Hemställan	40	

1 Sammanfattning

Mot. 1988/89

Ub806

Sveriges möjlighet att hävda sig i ett internationellt perspektiv är beroende av kvaliteten i vår utbildning och forskning. Detta gäller även den utbildning som sker på grundskolenivå. Genom det ökade samarbetet inom EG och med världen i övrigt kommer resultaten av vår utbildningspolitik att värderas efter internationella mått.

För moderata samlingspartiet är den viktigaste frågan vad som skall göras för att skapa förutsättningar för en utbildning och forskning som på alla nivåer leder till en god kunskapsutveckling.

I motionen framförs bl.a. följande förslag:

- **Klara mål** som sätter kunskaper och färdigheter i centrum. Målen skall formuleras så att skolans uppgift blir tydlig och möjlig att genomföra.
- **Träningen av basfärdigheter** skall intensifieras och ämnena skall finnas kvar.
- **Betyg** som redovisar kunskaper och färdigheter i relation till läroplanens krav. Betyg skall kunna kompletteras. Graderade betyg skall ges också i yrkesämnen. Detta gäller även kompetensbevis i försöksverksamheten med yrkesinriktad gymnasieutbildning.
- **Krav på förkunskaper** vid intagning till gymnasieskolan skall ställas så att eleverna vet vilka krav som gäller för fortsatta studier.
- **Ett statsbidrag som följer elevens val** av skola antingen det gäller val av en fristående skola eller val mellan skolor inom det offentliga systemet.
- **Antalet regler som styr skolan skall minskas** så att man lokalt kan organisera utbildningen på det sätt som bäst främjar en god inlärning.
- **Skolstarten skall sänkas** till sex år. Samarbetet mellan förskola och skola underlättas genom gemensamt huvudmannaskap.
- **En fristående organisation skapas för utvärdering** av skolresultaten.
- Riktlinjer skall finnas för skolans fostrande uppgift. Det måste finnas tydliga anvisningar för när och hur lärare skall ingripa när elever stör verksamheten.
- **Ämnena** i de natur- och samhällsinriktade "blocken" skall återinföras. Varje ämne skall ha en egen kursplan.
- Utrymmet för **tillval på högstadiet** skall utökas till att sammanlagt omfatta cirka en fjärdedel av tiden.
- **Ingen utökning bör ske av försöksverksamheten** med treårig gymnasial yrkesutbildning.
- I stället föreslås en **gymnasial lärlingsutbildning** som anpassas efter elevens och det valda yrkets förutsättningar.
- **Språkutbildningen** förstärks på alla nivåer.
- **Studiebidrag** bör följas eleven vid studier utomlands även på gymnasial nivå.
- Högre utbildning och forskning skall vägledas av vetenskapliga mål. Alla behöriga universitetslärare skall ha **forskning i tjänsten** motsvarande en tredjedel av arbetstiden.
- **Universitet och högskolor med fasta forskningsresurser** skall ha huvudansvar för den forskningsförberedande utbildningen samt svara för de mindre högskolornas behov av forskarutbildning.

- **De mindre högskolornas huvuduppgift** skall vara att förse den egna regionen med kvalificerad postgymnasial yrkesutbildning.
- Högskolans indelning i **yrkesutbildningssektorer avskaffas**.
- En parlamentarisk utredning bör tillsättas med uppgift att **utvärdera linjesystemet** inom högskolan.
- **Behörighetsreglerna** för tillträde till högre utbildning skall garantera att de som antas har tillräckliga förkunskaper för att klara studierna.
- **Urvalsreglerna** skall utformas så att de antas som har de bästa förutsättningarna att klara av studierna.
- En strategi bör utarbetas för ett **fullvärdigt svenskt deltagande** i EG:s utbytes- och forskningsprogram.
- **Läromedel på främmande språk** måste i större utsträckning användas i undervisningen.
- **Studieresultat som uppnåtts vid utländskt universitet** måste räknas de studerande till godo i större utsträckning.
- **Lärarnas fortbildning** skall i första hand avse ämnesfördjupning.

2 Utbildning och forskning måste vara internationell

Utbildning och forskning är internationell till sin natur. Svensk utbildning måste lika väl som svensk forskning mätas efter en internationell måttstock. Sveriges möjlighet att hävda sig som industriellt utvecklad nation är avhängig kvaliteten i utbildningen och forskningen. Detta innebär hårdraget att vi i Sverige inte själva kan bestämma vad som är god forskning eller god utbildning. Det är resultaten på lång sikt i form av bl.a. varor, tjänster och såväl materiell som immateriell välfärd som visar om vi har lyckats i våra ansträngningar, alltifrån grundskolan till universiteten.

I en snabbt krympande värld måste den internationella måttstocken vara global – det räcker inte att jämföra med våra närmaste grannar eller ens med länderna på vår egen kontinent. Det arbete som pågår för att åstadkomma en europeisk integration även på utbildnings- och forskningsområdet gör emellertid att vi i denna motion valt att koncentrera framställningen med Europaperspektivet som utgångspunkt.

2.1 Sverige och Europa

Moderata samlingspartiet har länge varit tämligen ensamt om att hävda Europafrågornas stora betydelse för Sverige. Från att tidigare ha varit något avlägset, som knappast väckt någon större uppmärksamhet i Sverige, framträder emellertid nu Europafrågorna och arbetet inom den Europeiska Gemenskapen för de allra flesta som något som i högsta grad har betydelse för vår framtida utveckling.

Den svenska Europapolitiken syftar till ett så nära samarbete med EG som möjligt. Detta samarbete skall sökas på flera vägar. Det kan ske genom förhandlingar inom ramen för EFTA-samarbetet. Andra vägar är ett nordiskt samarbete med EG eller bilaterala avtal. Vissa frågor kan lösas genom att Sverige anpassar sig till de bestämmelser som EG antar.

Dessa lösningar lämnar dock Sverige utan inflytande över utvecklingen

inom EG och vi hänvisas till en ensidig anpassning till de beslut som fattas inom gemenskapen.

Moderata samlingspartiet anser att Sverige bör agera så att vi behåller vår handlingsfrihet vad gäller en eventuell anslutning i framtiden.

Det är uppenbart att internationaliseringen av utbildning kommer att fortgå i ett stegrat tempo, oavsett om Sverige i framtiden blir medlem i EG eller ej. Vi har i utbildningsfrågor inget annat val än att sträva mot ett så nära samarbete som möjligt.

Forskning och utbildning kommer således att vara viktiga faktorer i skapandet av det framtida Europa. Kunskapen stannar inte vid några gränser. Utveckling av ny kunskap kommer i allt större utsträckning att ske i ett internationellt samspel. Det är viktigt att Sverige på ett fullvärdigt sätt deltar i denna utveckling.

Samtidigt som samarbetet utvecklas skärps också den internationella konkurrensen. Vår kompetens måste utvecklas så att vår konkurrensförmåga inte eftersätts i förhållande till länderna inom den gemensamma marknaden.

Redan nu är flera av EG:s utbildnings- och forskningsprogram väl kända i Sverige. Genom utbytesprogrammet ERASMUS kommer inom några år hela tio procent av en åldersklass inom den högre utbildningen att ha fått ett år av sin utbildning i ett annat EG-land.

Genom de många teknikspridnings- och forskningsprogrammen skapas ett nätverk som ger deltagande länders forskare och företag stora fördelar framför dem som inte kan delta i eller påverka programmen.

2.2 Konsekvenser för den svenska utbildningspolitiken

För Sveriges del finns anledning att analysera vilken situation vi kommer att befinna oss i om vi lämnas utanför samarbetet inom EG. Även om vi får möjlighet att delta i vissa program kommer detta att ske på villkor som vi inte alltid kan påverka. Det kan från svensk sida slutligen bli fråga om ensidiga anpassningar till beslut som fattas inom EG. Därtill riskerar Sverige att hamna vid sidan av den ekonomiska tillväxt som förväntas ske i EG-länderna till följd av den ökade rörligheten.

För utbildningens och forskningens vidkommande måste stor betydelse tillmätas det informella kontaktnät och den kunskap om andra länders kultur och övriga förhållanden som snabbt växer fram inom gemenskapen. Denna form av icke direkt mätbara effekter av samarbetet torde ha särskild betydelse för den högre utbildningen.

Den tilltagande internationaliseringen, och då särskilt inom EG, medför ökade krav på att svensk utbildning håller god internationell standard. Kvalitetsfrågorna får särskild betydelse för ett land som inte genom sin närhet ses som en naturlig samarbetspartner.

Internationaliseringens konsekvenser diskuteras för närvarande livligt inom den högre utbildningen. Det finns anledning att med skärpa betona det underliggande utbildningssystemets betydelse för rekrytering och kvalitet.

Som exempel kan anföras att för utbildningar som i Sverige omfattar tre års postgymnasiala studier krävs i många länder en betydligt längre studietid.

Det är, enligt vår mening, nödvändigt att svensk utbildning leder till internationellt accepterad kompetens och att den svenska utbildningens meritvärde håller hög internationell nivå.

Språkutbildningen behöver över lag förstärkas och kurslitteratur på främmande språk bör vara ett naturligt inslag i all utbildning.

EG:s olika utbytesprogram har uppmärksammats och förhoppningar finns om möjligheter till svenskt deltagande i program som ERASMUS och COMETT. Utbytesverksamhet förutsätter emellertid också att studerande kommer till Sverige för en studieperiod. Motivet för att inom ramen för ett utbytesprogram söka sig till ett svenskt universitet måste rimligen vara att den i Sverige bedrivna verksamheten anses ha ett sådant värde att man söker sig hit. Kvalitetsfrågorna är således helt centrala.

3 Socialdemokraternas politik

Det svenska välståndet har till en del byggts på en långvarig fredlig utveckling av vårt land men också till stor del på den kvalitet som svensk produktion varit känd för. Denna har skapats av innovativa personer och yrkesskickliga arbetare, som tillsammans svarat för en unik utveckling av produkter och ett väl uppbyggt näringsliv.

Svensk utbildning har länge ansetts vara av hög kvalitet. Detta anseende är emellertid i dag skamfilat.

Tidningen Economist hävdar visserligen i en artikel i november att Sverige lyckas väl i att göra utbildningen tillgänglig för alla. Däremot har skolsystemet inte förmått skapa den sociala rörlighet som reformerna syftat till.

I IEA:s undersökning av den naturvetenskapliga undervisningen (SÖ F:88) jämförs elevers prestationer i femton länder. Svenska grundskoleelever redovisar relativt goda resultat samtidigt som kunskapsstillväxten mellan olika årskurser anges vara liten. Vad gäller gymnasienivån halkar de svenska elevernas kunskaper ner från en fjärdeplacering till ett resultat som placerar de svenska eleverna i mittfältet.

Mot bakgrund av de internationellt sett stora resurser som den svenska utbildningen förfogar över finns all anledning att kritiskt granska den svenska skolans mål, organisation och resurser.

En beundransvärd lärarkår arbetar lojalt för att försöka fylla skolideologernas visioner med innehåll. De vet emellertid att de med en annan organisation där sunda förnuftet råder skulle nå betydligt bättre resultat än vad som i dag är möjligt.

För socialdemokraterna står skolans organisation i förgrunden. Den sammanhållna klassen är en på ideologiska motiv grundad enhet för skolans arbete. I praktiken är det ett fåtal pedagoger förunnat att fylla visionerna om individualisering inom klassens ram med fungerande innehåll. Normalt är spridningen av elevernas utveckling i varje enskild klass så stor att det inte är möjligt att undervisa eleverna i en sammanhållen grupp om alla skall ha rimligt utbyte av verksamheten.

Socialdemokraterna har konsekvent avvisat alla förslag om att gruppera elever på det sätt som vore motiverat från pedagogisk synpunkt. Förlorarna i den sammanhållna undervisningen är framför allt de elever som behöver mer

tid och mer träning innan de kan gå vidare till nya uppgifter.

Trots massiva satsningar på förstärkningsåtgärder lämnas i dag många elever i sticket genom att de ställs inför nya uppgifter som de inte fått grunder för att klara. Eleverna ges inte tillfälle att arbeta på sin egen nivå till dess de behärskar det aktuella lärostoffet.

Skolans uppgift som ett instrument för social utjämning och kollektiv fostran har förts fram som viktigare än att utveckla goda kunskaper och färdigheter hos eleverna. Att kunskapsinhämtande förutsätter respekt för arbetsuppgiften och att den nödvändiga arbetsdisciplinen i sig är fostrande har till och med ansetts förlegat eller närmast reaktionärt.

Det socialdemokratiska betygssystemet har stått under ständig debatt alltsedan det infördes. Någon förnuftig diskussion om ett bra betygssystem kompletterat med införande av utvärdering i andra former har inte gått att få till stånd.

Den socialdemokratiska politikens förmenta jämlikhetsideal har inte bidragit till ett verkligt intresse för den enskildes utveckling. Intresset och åtgärderna fokuseras på vissa grupper. Att alla barn och ungdomar behöver stöd för sin utveckling och hjälp att utveckla sina förutsättningar har fått stå tillbaka i det praktiska handlandet. För att styra utvecklingen i socialdemokratisk riktning söks ständigt nya lösningar genom riktad bidragsgivning, lagstiftning etc. Skolan är numera genomreglerad.

Alla lärare vet att små undervisningsgrupper skapar kontakt och förutsättningar för en positiv utveckling av skolarbetet och eleverna. Möjligheterna att bilda små undervisningsgrupper har emellertid på olika sätt hindrats av skolans socialdemokratiska ideologer.

Socialdemokraterna vill använda skolan som ett hjälpmedel i uppbyggnaden av ett socialistiskt samhälle. Skolan skall forma eleverna att passa in i detta samhälle. Med en visst sorts samhälle som mål blir det lätt att tro att framtiden kan styras. Synfältet begränsas, initiativförmågan hämmas och därmed minskar beredskapen för andra alternativ.

Skolpolitikens mål borde, enligt vår mening, vara att alla oavsett ekonomisk, geografisk eller social bakgrund utifrån sina förutsättningar skall få det stöd som leder till bästa möjliga utveckling för den enskilde eleven. Den av socialdemokraterna förda skolpolitiken leder inte till att målen nås. Elevernas rättmätiga krav på och behov av goda kunskaper och färdigheter eftersätts.

Den viktigaste frågan är vad som skall göras för att skapa förutsättningar för en utbildning som på alla nivåer leder till goda kunskaper hos alla elever. Moderater och socialdemokrater har skilda uppfattningar vad gäller val av innehåll, metod och organisation för att förverkliga målen.

Ett aktuellt exempel på detta är förslaget om att införa kommunala skolplaner. Denna form av centralstyrd decentralisering kommer inte att fungera, eftersom skolan i allt väsentligt fortfarande är genomreglerad. Vi är givetvis inte emot en lokal planering, men den skall ske i en skola som inte är styrd av en mängd centrala bestämmelser. Planeringen skall i stället ske från lokala utgångspunkter och i former som man själv beslutar.

Regeringen räknar upp åtskilliga frågor som kommunerna förutsätts redovisa i sina skolplaner. Med den tradition som svensk skolförvaltning har

finns en betydande risk för att den föreskrivna skolplanen sväller ut till ett omfattande dokument som binder resurser vid byråkrati i stället för att användas till undervisning.

Det torde dessutom vara så att kommunerna i anslutning till budgetarbetet utarbetar planer som fyller behoven av planering. Mot denna bakgrund avvisar vi regeringens förslag.

Mot. 1988/89

Ub806

4 Moderat utbildningspolitik

I det avsnitt som inleder skollagen anges att skolans syfte är att meddela eleverna kunskap och öva deras färdigheter samt att i samarbete med hemmen främja elevernas utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarsställande samhällsmedlemmar.

Om denna målsättning råder bred enighet. Denna enighet kvarstår emellertid sällan när de övergripande målen skall omsättas i praktisk handling.

Vi hävdar att kunskap, fostran och ansvarstagande utgör en helhet. Genom att sätta kunskapsinhämtande och färdighetsträning i centrum och genom ett utbildningsprogram som avpassas efter varje elevs behov skapas förutsättningar för utveckling av hela personligheten.

Genom att ställa elever inför väl definierade och lagom avvägda krav skapas förutsättningar för en positiv utveckling av individerna. Fortsatt framåtskridande bygger på tidigare generationers samlade erfarenhet.

Det är enligt vår mening nu hög tid att klart deklarerat att utbildning och utveckling av kunskaper och färdigheter är ständigt pågående processer som kräver engagemang och arbete. Skolans huvudsakliga uppgift är att förmedla kunskaper och färdigheter. **Skolan måste få vara skola** och inte tilldelas allehanda i och för sig angelägna uppgifter som skymmer huvuduppgiften.

Skolan måste organiseras så att den stöder det unika hos varje människa. Det har sagts att vi föds olika men skolas att vara lika. Även om detta i viss mening sker genom de referensramar etc. som måste finnas är det ändå utvecklingen av det unika som leder till nya erfarenheter och framsteg.

4.1 Skolan skall utveckla personligheten

Alla ungdomar har rätt att få en utbildning som utvecklar deras anlag och förutsättningar. Endast därigenom kan de känna tillfredsställelse med sig själva. Då finns också grunden för trygghet och självtillit. Människor som är trygga i sig själva kan ta ansvar för och erbjuda gemenskap med andra människor. Den som har varje barns speciella utveckling för ögonen väljer lösningar som ger skolan möjligheter att ta hänsyn till varje enskild elev.

Att i jämlikhetens namn och med organisatoriska knep försöka dölja olikheter ger inte lika möjligheter till god utbildning. Otaliga försök görs i vårt skolsystem i syfte att förbättra inläringen. Ändå når inte skolan godtagbara resultat.

Elever med svårigheter av skilda slag erhåller inte det stöd som behövs för att de skall lämna skolan med ett rimligt mått av kunskaper och färdigheter. Andra elever erhåller inte stimulansen att så långt möjligt utveckla sina förutsättningar. Likvärdighet i utbildningen åstadkommes inte med en för

alla skolor likartad organisation. I en skola kan klimatet vara sådant att relativt stora undervisningsgrupper fungerar väl. I ett annat klimat kan små undervisningsgrupper vara den rätta vägen för att nå målen.

Begreppet **likvärdig utbildning** bör få en precisering. Respekten för den enskilde individen kräver att likvärdighet innebär att varsochens resurser tas tillvara och utvecklas på bästa sätt.

Likvärdighet åstadkommes inte med statlig styrning. Den skapas av engagerad personal i samspel med elever och med de resurser som lokalt står till buds.

Verklig jämlikhet är något annat än låtsad likhet i begåvning, intresse och talang. Jämlikhet är att tillerkänna alla lika värde oavsett begåvning, intresse och talang. Om skolan skall kunna utveckla varje elevs specifika begåvning måste uppläggningsen av undervisningen ändras.

4.2 Attityden till utbildning

Våra barn och ungdomar skall känna att de av alla vuxna möts av ett engagemang och ett intresse som kan stödja dem i deras fortsatta utveckling.

Väl definierade krav samt betyg som visar hur väl eleven lyckats nå de uppställda målen är ett stöd för elevernas utveckling.

Dagens unga skall en gång vara de som utvecklar och för vårt samhälle vidare. Deras positiva utveckling är av betydelse inte bara för dem och deras föräldrar utan för oss alla. Kunskaper och normbildning måste därför förmedlas på ett sätt som skapar en god grund för hela vårt samhälle.

Samhällsutvecklingen leder till ständigt ökade krav på kunskap. Det är vår plikt att till de unga överföra tidigare generationers kunskap. All utveckling är beroende av förmågan att foga in nya erfarenheter i redan uppbyggda strukturer.

Skolan måste vårda sig om att förmedla respekt för fakta och sammanhang och inte förmedla en ytlig bild av vår omvärld och dess historia. Den förståelse som kommer av kunskaper om hur vårt samhälle formats och om de framsteg som gjorts är nödvändig för att konstruktivt kunna delta i samhällslivet.

Kunskaper och erfarenheter som överförs från en generation till nästa måste också gälla regler om hur man umgås med varandra på ett ansvarsfullt sätt.

5 Grundskolan

Varje människa bär inom sig anlag som rätt utvecklade ger möjligheter att berika och ta ansvar för sitt eget liv. Föräldrarna har ansvar för barnens fostran och de måste kunna lita på att skolan klarar sin del av uppgiften att ge barnen den bästa starten i livet.

Skolan skall koncentrera sina insatser till skolans huvuduppgift – att förmedla kunskaper och träna färdigheter. Kunskapsinhämtande och kunskapsförmedling har av socialdemokraterna inte setts som det centrala i skolan. Social träning har satts i förgrunden.

För att bättre klara sin huvuduppgift måste arbetet i skolan ha som utgångspunkt att elever är olika. Olikheter är någonting positivt. Det unika i

vars och ens personlighet ger den mångfald som behövs för att forma ett gott samhälle.

Samtidigt finns en kärna av kunskaper och färdigheter som alla elever måste behärska när de lämnar grundskolan. Organiserar skolans arbete på annat sätt kan hänsyn till elevernas olikheter och kravet att ge alla en gemensam grund förenas.

Mot. 1988/89
Ub806

5.1 Skolans huvuduppgift

Skolan har under en lång följd av år fått åta sig en mängd nya uppgifter. Resultatet har blivit att tiden för skolans huvuduppgift – att ge alla elever grundläggande kunskaper och färdigheter – begränsats.

I snart sagt varje samhällsfråga kan finnas en utbildningsaspekt. Skolan skall ge goda kostvanor, skapa miljömedvetenhet, engageras i kampen mot brottslighet etc. Allt detta är givetvis angeläget, men arbetet i skolan måste utformas så att huvuduppgiften inte äventyras.

Vi har ovan nämnt den av SÖ genomförda undersökningen av lärarnas attityder. Av redovisningen kan dras slutsatsen att många av skolans s.k. övergripande områden nu anses vara viktigare än studiet av skolans traditionella ämnen. Vi anser det oroande när huvuddelen av kraften i förändringarna i skolan leder bort från den kunskapsbas som måste vara grund för förståelse av vidare sammanhang.

Tiden för svenskundervisning är praktiskt taget oförändrad om man jämför den tid som en elev erhåller under hela sin grundskoletid med den sammanlagda tid som sekelskifteseleven erhöi i den då sexåriga folkskolan. Samma förhållande gäller i stort för de samhällsorienterande ämnena. Matematiken har dock erhållit viss ökning.

Den utökade skoltiden har anvisats för att bereda plats för nya ämnen. Samtidigt har lektionstiden avkortats. Därtill får en mängd olika aktiviteter bryta den ordinarie undervisningen. Sammanslaget förklarar detta varför den svenska utbildningen trots stora resurser inte leder till bättre resultat.

Genom en översyn och precisering av grundskolans läroplan måste skolans åtaganden begränsas så att skolans huvuduppgift blir tydlig och möjlig att utföra för personalen.

Skolans kunskapsförmedling skall lägga grunden för en fortsatt utveckling av både individer och samhälle. Vi föreslår därför att riksdagen uttalar att *kunskapsmålet* – och därmed den enskildes kunskaps- och färdighetsutveckling – ges prioritet framför övriga uppgifter i skolarbetet. Då först kan skolan bidra till att ge eleverna en god start i livet.

5.2 Skolans fostrande uppgift

En utbildning anpassad till varje elevs behov och intressen skulle ge eleverna större självförtroende och tillfredsställelse.

Skolans arbetsmiljö präglas starkt av hur personal, elever och även föräldrar uppfattar skolans huvuduppgift. Genom en precisering av målen och en fokusering på goda kunskaper och färdigheter ställs krav på en arbetsdisciplin som i sig är fostrande och motverkar våldstendenser och mobbing.

Personlig utveckling innebär bl.a. att inse var gränserna för det egna handlandet går. Våld, bråk och mobbning har flera orsaker. Sannolikt är en av förklaringarna att det är en reaktion på vad barn och ungdom uppfattar som likgiltighet från vuxna som inte förmått reagera och inte satt nödvändiga gränser. Vuxna måste ställa krav och sätta gränser. Därigenom visar de också att de bryr sig om.

Begreppen "rätt" och "fel" uppfattas av många ha blivit allt mer relativa. Laglydnad blir beroende av risken för upptäckt snarare än på att handlingen i sig är fel. Denna glidning i rättskänslan måste te sig förvirrande för barn och ungdom. De vuxna är inte entydigt goda föredömen. Osäkerheten om vad som egentligen gäller förstärks när upprepade övertramp kan förekomma utan att någon reagerar.

I många klasser finns elever som är intelligenta, fridsamma och tysta. De kan vara störda och plågade utan att detta uppmärksammas, eftersom de dominerande eleverna i en klass tar all uppmärksamhet i anspråk. Skolan måste lära elever att visa hänsyn, ge arbetsro och skapa möjligheter för alla att trivas i skolan.

I skolans läroplan betonas att skolan skall fostra. Uppgiften att fostra barnen är förvisso inte bara skolans. Föräldrarna har huvudansvaret till dess att barnet når myndighetsåldern. Skolan kan emellertid på olika sätt stötta föräldrarna och ge goda förebilder.

Skolans undervisning skall behandla de lagar samt de moraliska och etiska regler som styr vårt samhälle. Skolan bör till eleverna överföra ett förhållningssätt som bygger på respekt för dessa etiska värderingar.

Skolans personal bör få tydliga signaler från statsmakterna att dessa frågor är viktiga. Detta visar erfarenheterna från den normgrupp som 1978 tillsattes av den moderata skolministern. Denna grupp utarbetade debattskrifter och arbetsmaterial som underlag för praktiskt skolarbete med normbildning och normöverföring.

I december 1988 avgjordes ett uppmärksammat rättsfall rörande en lärares sätt att ingripa mot en elev. Detta ger oss anledning att än kraftigare framföra vårt tidigare krav på att riksdagen hos regeringen begär förslag till riktlinjer för skolans fostrande uppgift. Det måste finnas tydliga anvisningar för när och hur lärare skall ingripa mot elever som stör verksamheten.

5.3 Kunskaper för alla

Ett ovillkorligt krav är att alla som lämnar grundskolan skall kunna tala, läsa, skriva och räkna. Alltför många elever lämnar skolan utan tillfredsställande färdigheter i dessa hänseenden. Detta är inte acceptabelt.

Att tala, läsa och skriva är i hög grad resultat av färdighetsträning, men därtill krävs förståelse för språkets form och uppbyggnad. Det har tyvärr länge varit accepterat att barn uttrycker sig både slarvigt och felaktigt. Formkrav har fått stå tillbaka av rädsla för att skada elevens vilja att själv uttrycka sig. Den språkliga träningens inverkan på tankeförmåga och begreppsbildning måste emellertid, enligt vår mening, få det utrymme som är motiverat och nödvändigt.

5.4 Ämnen i stället för block

Mot. 1988/89
Ub806

De som hävdar att blockundervisning är bättre än ämnesundervisning argumenterar efter följande linjer:

- Helhetssyn i stället för detaljkunskaper.
- Överblick i stället för snäva fackstudier.
- Verklighetsstudier i stället för konstlade, akademiska ämnen.

I ambitionen att ge eleverna en helhetsbild bortses då ifrån att ämnesstudierna ger eleverna redskap för att systematiskt kunna förstå verkligheten. Förståelse bygger på att vi har insikt i och kan använda oss av de begrepp som de olika vetenskapliga disciplinerna förser oss med.

Begreppen är de verktyg eleverna behöver för att metodiskt och kritiskt studera omvärlden. Att förespegla dem att helhetssyn och överblick kan nås utan kunskaper är vilseledande. Ytligt kunnande ger en falsk och farlig känsla av självtillräcklighet.

Läroplanens indelning i naturorienterande och samhällsorienterande ämnen innebär en nedtoning av ämnenas betydelse. Den nya lärarutbildning som nu genomförs bygger på läroplanen, vilket innebär att blockämnesprincipen får genomslag även i denna utbildning.

Moderata samlingspartiet anser att läroplanen skall ändras så att ämnena återinförs. Varje ämne skall ha en egen kursplan. Vidare skall tiden anges för vardera av de åtta ämnen som ingår i no- respektive so-blocken.

5.5 Läromedel

Som en följd av den socialdemokratiska kunskapssynen har eleverna i dagens skola inte tillgång till de läroböcker som borde vara en självklar grund för skolarbetet. Däremot har skolpolitiken utformats så att det saknas en målsättning för skolarbetet som sätter kunskaper och färdigheter i centrum.

Boken borde, enligt vår mening, vara ett centralt hjälpmedel i skolarbetet. Elevernas möjligheter att tillägna sig kunskaper och en god studieteknik är mycket beroende av att de har tillgång till egna läromedel. Vi anser att alla elever skall få de centrala läromedlen i form av böcker i varje ämne. De förslag vi lägger i denna motion underlättar för kommunerna att satsa därför erforderliga medel.

5.6 Förskola och skolstart

Barn visar ett spontant intresse för att lära. I femårsåldern har de flesta barn nått en mognad som innebär att de är utomordentligt mottagliga för en strukturerad inlärning.

Deras nyfikenhet och intresse av att lära måste tas tillvara och stimuleras i mer homogena grupper och på ett helt annat sätt än som kan ske i barnomsorgen – hur bra den än är.

Vi lägger i en annan motion fram förslag till en skolförberedande förskola. Denna förskola skall vara basen för skolan och ha skolstyrelsen som huvudman.

Sexåringar visar ett spontant intresse för att lära. Sverige och övriga nordiska länder har en, internationellt sett, sen skolstart. Det finns inga skäl

att tro att svenska barn skulle ha svårare att klara en tidigare skolstart än andra.

Det är viktigt att ta tillvara den tid i barnens utveckling då de är särskilt receptiva och motiverade. Även svenska barn bör därför börja skolan det år de fyller sex. Vårt avgörande motiv är kvalitativt. En tidigare skolstart ger fler elever mera kunskaper.

En tidigarelagd skolstart bör förenas med möjlighet till flexibilitet. Föräldrarna bör ha rätt att uppskjuta skolstarten för sitt barn om det passar barnet bättre.

Vi lägger i vår motion **Tidigare skolstart och förskola** detaljerade förslag om en sänkning av skolstartsåldern och de övriga åtgärder som bör följa ett sådant beslut.

5.7 Rätt att välja skola

I en särskild motion angående elevers och föräldrars rätt att välja skola föreslås att föräldrarnas önskemål skall vara skäl nog för att statliga och kommunala bidrag skall utgå för elev som valt att gå i en fristående skola.

Att elever och föräldrar har så litet att säga till om när det gäller val av skola är helt i enlighet med socialdemokratiska ambitioner. Samtliga barn i ett område skall gå i samma skola som ett uttryck för jämlikhet.

Möjlighet att kunna välja bland de offentliga skolorna skulle ta bort den känsla av total maktlöshet föräldrar kan känna, om t.ex. barnet inte trivs i "sin" skola. Om föräldrarna fritt kunde välja skola även inom det offentliga skolsystemet visar det träffade valet hur den enskilda skolan fungerar.

Enligt nuvarande bestämmelser skall eleverna i kommunens grundskola "fördelas med hänsyn till vad som är ändamålsenligt från kommunikations-synpunkt och till vad som krävs för att effektivt utnyttja lokaler och andra utbildningsresurser samt till elevers och föräldrars önskemål". Regeringen hävdar att detta innebär att föräldrar och elever har möjlighet att välja skola inom det offentliga skolsystemet.

Vi anser att gällande bestämmelser är alltför restriktiva. Skollagen bör ändras så att elev och föräldrar har rätt att fritt välja bland skolorna inom det offentliga skolväsendet eller en fristående skola. Nya bidragsbestämmelser bör utformas utifrån principen att statsbidraget skall beräknas per elev och följa elevens val av skola oavsett om denna är fristående eller offentlig.

5.8 Betyg behövs

Inläring är arbete. Det är därför en viktig uppgift för skolan att ge eleverna goda arbetsvanor. Med lämpliga och väl avvägda uppgifter skall eleverna tränas att själva klara att planera och utföra sitt skolarbete.

All erfarenhet säger att inläring går lättast om eleven själv är intresserad av att lära. Allt kan emellertid inte vara lustbetonat. Det kan emellertid kännas meningsfullt om eleven vet vad kunskaperna kan användas till.

Nuvarande betygssystem är konstruerat med tanke på dess betydelse som urvalsinstrument. Betyg har dock andra viktiga funktioner.

Betyg ger eleven information om hur arbetet i skolan går. Genom betyg visar skolan sin respekt för kunskap och kompetens. Betygskapar motivation

och lär eleven att kunskap är något man kan öka med eget arbete.

Elevernas rättssäkerhet främjas bäst av att de får betyg. Betyg skall inte sättas efter enstaka observationer utan vara resultat av en kontinuerlig bedömning. Betyg kan på ett tydligare sätt än samtal och omdömen "kvitteras" av mottagaren. Enbart samtal kan i praktiken leda till en inofficiell och icke-kontrollerbar betygsättning. Betygsättningen skall dock kombineras med samtal mellan elever, föräldrar och lärare.

För lärare och skolmyndigheter kan betyg vara ett värdefullt instrument vid utvärderingen av skolans arbete.

Vi förordar ett nytt betygssystem enligt följande principer:

- Betygen skall ange elevens kunskaper i förhållande till läroplanens krav. Det relativa betygssystem vi nu har anger endast hur stora kunskaper en elev har jämfört med andra elever.
- Betyg skall ges oftare och med början vid utgången av lågstadiet. Antalet betygssteg bör vara fler än fem.
- Möjlighet skall finnas att efter kompletterande studier få ett betyg omprövat. Ett sådant betyg skall vid ansökan till högre studier räknas till sitt fulla värde.

Rätt ställda krav är en hjälp till fortsatta framsteg. Till de nödvändiga kraven hör att eleven för att gå vidare måste ha de kunskaper och färdigheter som behövs för att kunna tillgodogöra sig undervisningen. Den som har behov därav bör kunna få repetera en årskurs.

I dag ger genomgången grundskola rätt att oberoende av betyg i olika ämnen antas till vilken gymnasielinje som helst. Bara när det är fler sökande än antalet platser spelar den sammanlagda betygspoängen roll. Resultatet är att många elever kommer in på en viss linje, men att de sedan upptäcker att deras förkunskaper inte räcker. Det studieavbrott som oftast följer på detta innebär ett avbräck för den enskilde samtidigt som en utbildningsplats går förlorad.

Det är ärligare gentemot eleverna att tydligt deklarerat att vissa kunskaper och färdigheter är nödvändiga för fortsatta studier. Därför skall krav på förkunskaper uppställas till de olika gymnasielinjerna. Kraven hjälper eleverna att förbereda sig för vad de senare kommer att möta. Kraven bör kunna formuleras som genomsnittsbetyg, lägsta betyg i vissa ämnen och i vissa fall genomgången tillvalskurs.

5.9 Fler valmöjligheter på högstadiet

På högstadiet framträder elevernas skiftande personligheter och förutsättningar allt starkare. Frigörelsen från föräldrar och andra vuxna har börjat. Tonåringen kräver respekt och uppskattning för den egna personligheten. Eleverna på högstadiet behöver bl.a. därför få större möjligheter att välja studieinriktning efter eget intresse.

Detta kommer att leda till ökad trivsel. Eleverna får större möjligheter att lyckas. Det blir lättare att också klara det som inte omedelbart känns viktigt eller intressant.

Socialdemokraterna hävdar att eftersom demokrati och jämlikhet är övergripande mål för skolan skall elevernas skiftande behov tillförsäkras

dem inom en enhetlig organisation, d.v.s. genom undervisning i "den allsidigt sammansatta klassen".

Alltför många föräldrar och lärare kan vittna om att effekterna av denna sammanhållna undervisning inte alls har blivit de som socialdemokraterna hoppats på. Tvärtom är utslagningen ett bevis på motsatsen.

I dag kan eleverna genom eget val påverka ca 10 procent av tiden på högstadiet. Den som vill lära sig fler främmande språk än engelska och därför väljer ett s.k. B-språk har därigenom förbrukat hela sitt valutrymme.

Vi föreslår att utrymmet för tillval skall utökas till att sammanlagt omfatta cirka en fjärdedel av tiden på högstadiet. Timmar till ett ökat tillval tas dels från fria aktiviteter, dels från temastudierna. Högstadiet bör utformas utifrån följande principer:

- De olika tillvalsmöjligheterna skall anges i läroplanen för att garantera kvaliteten på tillvalen.
- Varje elev skall ha möjlighet att välja flera alternativ. Tillvalsalternativen skall omfatta både ämnen som är obligatoriska för alla och sådana som inte är obligatoriska. Ämnena skall kunna ges i kurser av olika svårighetsgrad.
- Antalet tillvalstimmar bör gradvis öka ju längre upp i högstadiet eleven når.

Den tillvalsmodell vi här skisserat ger såväl möjlighet till specialisering som utrymme för sådant som bör vara gemensamt för alla. Hänsyn till personlig utveckling förenas med behovet av en för alla gemensam kunskapsbas.

För elever med speciella intressen kan det vara svårt att organisera tillräckligt stora grupper för gemensam undervisning. I sådana fall bör det vara möjligt att organisera undervisning i form av handledda självstudier. Därigenom ökar skolans möjligheter att tillgodose ett intresseval. Detta förutsätter givetvis ett mycket uttalat intresse för de valda studierna. Sådana mer självständiga studier kan för vissa elever vara värdefull förberedelse för senare studier.

Förelever som är så skoltrötta att tiden i skolan inte längre är meningsfull bör skolan ha ytterligare alternativ. I undantagsfall bör eleven därför kunna påbörja den av oss i det följande föreslagna yrkesutbildningen redan efter årskurs 8. Att tillsammans med vuxna människor utföra arbete som ger synligt resultat kan återge eleverna självförtroende. Yrkesutbildningen bör förlängas med ett år för dessa elever. Vi vill också erinra om att ungdomar, enligt vårt förslag, skall delta i den verksamhet som bedrivs genom det kommunala uppföljningsansvaret tills de fyllt sexton år.

Det är härutöver angeläget att ge skolan möjlighet att i särskilda fall ordna anpassad studiegång. Får en elev anpassad skolgång vid en lämpligt vald tidpunkt kan möjligheterna öka för att studierna senare återupptas. Möjligheterna att medge anpassad studiegång bör inte begränsas.

Oavsett vilka val eleven gör bör för varje elev upprättas en individuell studieplan som anger målen för undervisningen.

5.10 Kompletteringsutbildning

Mot. 1988/89
Ub806

Fler tillval i högstadiet innebär att eleverna kommer att lämna grundskolan med vissa variationer i sin kunskapsprofil. Vi har tidigare föreslagit att krav på förkunskaper skall gälla för de olika gymnasielinjerna. Som förkunskapskrav kan även gälla viss tillvalskurs från högstadiet.

Det måste därför alltid ges möjlighet att korrigera ett val eller förbättra kunskaperna i ett ämne. En möjlighet till kompletteringsutbildning bör därför skapas efter årskurs 9 för elever som av olika skäl kan ha behov av en sådan.

En sådan kompletteringsutbildning bör ingå i uppgifterna för det förändrade och utvidgade kommunala uppföljningsansvar som beskrivs i en särskild kommittémotion.

Det utvidgade uppföljningsansvaret skall gälla ungdomar i åldrarna 15–19 år och ha följande innehåll:

- Komplettering för elev som har för lågt betyg i ett ämne för vilket särskilda krav på förkunskaper gäller eller för den som har för lågt betygs-genomsnitt för samtliga ämnen att komma in på önskad linje.
- Komplettering för elever som alltför sent upptäcker att de borde ha gjort ett annorlunda tillval på högstadiet.
- Vägledning för elever som inte vet om eller vad de skall läsa i gymnasieskolan.
- Hjälp till studietrötta elever (sextonåringar eller äldre) att få plats i arbetslivet.

Behoven av kompletteringar och stöd varierar mycket och måste kunna anpassas efter varje elevs behov.

Antalet elever som behöver extra stöd kommer att minska med vårt förslag. Genom att krav på kunskaper finns angivna för varje utbildning kan studierna målinriktas. Antalet studieavbrott borde därmed kunna minimeras. Dessa bidrar nu till hälften av de elever som finns inom uppföljningsansvaret.

Skolstyrelsen skall liksom nu ha ansvaret för det vidgade uppföljningsansvaret. Syo-konsulenterna skall ha ansvaret för att varje elev som inte kommer in på önskad gymnasielinje får ett individuellt program.

En tidigare skolstart innebär att de flesta elever lämnar grundskolan vid femton års ålder. Samtliga ungdomar bör bli pliktiga att intill fyllda sexton år delta i den verksamhet som bedrivs inom det kommunala uppföljningsansvaret. För de allra flesta kommer detta att innebära att de går i gymnasieskolan. Övriga kommer att få ett individuellt program inom uppföljningsansvarets ram.

5.11 Avreglering och klasstorlek

Våra förslag om att öka friheten att använda statsbidragen på det sätt som lokalt anses bäst öppnar möjlighet att minska klassernas storlek eller skapa andra grupperingar som ger eleverna arbetsro. Mindre klasser är därmed bl.a. ett bra sätt att stödja elever med inlärningssvårigheter.

I dag regleras en mängd förhållanden i skolan. Det gäller t.ex. centrala timplaner, klasstorlekar och elevgrupperingar. Vi anser att man lokalt skall

kunna besluta om hur man vill organisera verksamheten för att nå skolans mål. Vi har tidigare i denna motion konstaterat att dessa mål måste utformas på ett sätt som ger bättre vägledning än i dag om vilka resultat som skall nås.

5.12 Grundskolans ekonomi

Svensk skola förfogar över internationellt sett stora resurser. Skolanslagen har aldrig tidigare varit större än nu. Totalkostnaderna utslagna per elev har nått nya rekordnivåer. Sverige har världsrekord i antalet vuxna per elev i skolan.

Samtidigt kan konstateras att de resultat som skolan presterar inte är på den höga nivå som resurserna motiverar. Elever som inte får egna och aktuella läromedel, skollokaler som förfaller och i vissa fall klassas som hälsovådliga och lärare som flyr yrket talar också ett annat språk.

Dagens kvalitetskris i den svenska skolan leder regelmässigt till krav på ökade resurser. Detta mönster är inte specifikt för vårt land. Professor Torsten Husén har med anledning av detta konstaterat att när man nått den utgiftsnivå som utbildningsväsendet svingat sig upp till i de rika länderna har man lämnat den kritiska minimitröskeln bakom sig.

Vi kan i princip ansluta oss till detta resonemang. Skolans kris beror inte på brist på pengar. Den beror på att pengarna i alltför liten utsträckning satsas på det som är skolans huvuduppgift – att förmedla kunskaper och färdigheter. För att lyckas med detta krävs bl.a. välutbildade lärare, ändamålsenliga lokaler, god tillgång på bra läromedel och att resurserna satsas på undervisningen som sådan.

Den socialdemokratiska skolpolitiken har lett till motsatt resultat. Centraliseringsivern och det förmenta jämlikhetstänkandet har medfört att en omfattande och resursslukande byråkrati byggts upp. Resurser har dessutom slussats från undervisningen till diverse kringaktiviteter med hänvisning till skolans "sociala" uppgift. Bidragen har konstruerats så att kommunerna stimulerats att bidra med ytterligare, kommunala, medel för dessa ändamål.

Det är därför inte förvånande att regeringens i budgetpropositionen framlagda förslag om att ökningen av statsbidragen till lärarlöner skall minskas med 167 miljoner kronor har lett till omfattande protester. Trots att beloppet motsvarar endast ca 0,5 procent av kostnaderna för grundskolan betraktas förslaget av många som droppen som till slut har urholkat stenen. Om regeringens förslag genomförs kommer det också att leda till att undervisningen drabbas. Kommunernas möjligheter att kompensera anslagsminskningen genom att i stället dra in på annan verksamhet är till följd av dagens centralreglerade system begränsade.

Regeringens förslag är från socialistiska utgångspunkter följdriktigt. Det strider däremot mot den skolpolitik som vi förordar och som sätter kunskaper och färdigheter i centrum. Vi avvisar därför förslaget.

Moderata samlingspartiet accepterar inte socialdemokraternas sätt att hantera anslagen för skolan. Samtidigt som de vägrar att släppa stora delar av centralstyrningen och regleringen av de olika delanslagen, gör de schablonmässiga nedskärningar av skolans basresurser. Detta leder till att den grundläggande undervisningen i skolan drabbas samtidigt som olika kringak-

tiviteter och specialsatsningar får fortsatt eller t.o.m. ökat stöd.

Därmed innebär denna politik att skolans kvalitets- och kostnadsproblem förstärks. Den för skolans kvalitet så viktiga grundläggande undervisningen försvagas, samtidigt som den för skolans kostnadsutveckling så allvarliga utvecklingen av reglering och kringaktiviteter kvarstår eller t.o.m. förstärks. Skolan riskerar att bli både sämre och dyrare genom denna politik.

I samband med riksdagsbehandlingen av regeringens förslag till s.k. utgiftstak för lönekostnaderna framhöll moderata samlingspartiet att en förutsättning för att ett sådant skulle kunna fungera bl.a. var att de offentliga myndigheterna kunde disponera sina resurser på ett friare sätt än tidigare. Vi tvingas konstatera att denna förutsättning inte finns på skolområdet i dag.

Statsbidragen till skolan bör läggas om. Principen bör vara att skolan får ett visst anslag för varje elev, och att det är kommunen och skolan som själva fattar beslut om hur detta anslag skall användas. Ett sådant anslagssystem öppnar för en ny frihet för föräldrar och elever att själva välja skola och skolform.

Mot denna bakgrund föreslår vi minskningar av olika anslag som inte direkt berör undervisningen i skolan med totalt 406 miljoner kronor. En betydande neddragning av länskolnämndernas resurser och funktioner föreslås.

De på detta sätt frigjorda resurserna används för att förstärka de anslag som går direkt till den grundläggande undervisningen. Förutom ett återställande av anslagen för skolans s.k. basresurser med 167 miljoner kronor föreslås en förstärkning av den undervisningsrelaterade delen av den s.k. förstärkningsresursen med ca 240 miljoner kronor. Våra förslag redovisas i detalj nedan.

Vi har under en följd av år lagt förslag om minskningar av sådana bidrag som inte är lika centrala som andra för skolans verksamhet. Vi har dessutom lagt förslag om ökad frihet för skolorna att själva bestämma över hur tilldelade resurser skall användas med därtill hörande minskningar av byråkratin. Detta har skapat utrymme för andra förslag i kvalitetshöjande syfte.

I årets motioner föreslår vi bl.a. att det statliga stimulansbidrag som i dag utgår för den så kallade samlade skoldagen – eller för ”utvecklingsarbete med frågor rörande den icke-timplanebundna delen av skoldagen” som det heter på utbildningsbyråkratiskt fikonspråk – avskaffas. Beloppet uppgår till 25 miljoner kronor. Minskade kommunala utgifter på mångdubbelt detta belopp kan åstadkommas om den samlade skoldagen med flera aktiviteter som följd av detta upphör i de kommuner som nu bedriver sådan verksamhet.

Vi kommer också att föreslå att bidragen till länskolnämnderna minskas med 6 miljoner kronor. Bland annat föreslås att länskolnämndernas befattning med anslaget för s.k. särskilda insatser på skolområdet minimeras. Dessa pengar – drygt 290 miljoner kronor – skall i stället fördelas direkt till respektive kommun. Länskolnämndernas anslag för så kallat lokalt utvecklingsarbete minskas med 27 miljoner kronor. Enligt vår mening skall sådant utvecklingsarbete vara ett reguljärt inslag – och är ett reguljärt inslag – i skolarbetet i varje kommun.

Av den s.k. förstärkningsresursen skall enligt nuvarande regler ca 80 procent användas för undervisning medan resterande 20 procent används till andra insatser under skoldagen. Vi föreslår att anslaget för annan verksamhet minskas med 300 miljoner kronor.

De öronmärkta bidragen om 16 miljoner kronor till s.k. kulturverksamhet i skolan föreslås utgå. Enligt vår mening måste kulturfrågor vara en integrerad del av all undervisning i skolan. Öronmärkta bidrag riskerar däremot att bidra till att göra kulturfrågorna till "jippon".

De medel för särskilda insatser i mellan- och högstadierna som föreslås skall enligt vår mening utgå. Föreslagna medel är 32 miljoner kronor. Behovet av särskilda insatser kommer att öka ju längre den socialdemokratiska skolpolitiken får fortgå. Vår utgångspunkt är en annan. Genom att skolans resurser satsas på den centrala undervisningen kommer behovet av punktinsatser att minska.

Vi föreslår också radikala förändringar av det regelsystem som i dag styr skolans vardag. Det innefattar bl.a. ett statsbidrag som följer elevens val av skola och avreglering som skapar möjligheter att lokalt organisera skolundervisningen så att skolans kunskapsmål kan uppnås.

Våra förslag innebär sammantagna att underlaget för lärartjänster kommer att minska, i den mån lärare engageras för uppgifter som ligger utanför den schemalagda undervisningen. Detta är en effekt bl.a. av det avskaffade bidraget till den samlade skoldagen. Samtidigt åstadkoms emellertid en ökning med ca 240 miljoner kronor av resurserna till den egentliga undervisningen. Denna kan t.ex. användas för att minska klasstorlekarna. Det är emellertid kommunerna och den enskilda skolan som bäst avgör hur tilldelade resurser skall användas. Kommunernas möjligheter att koncentrera sina resurser till upprustning av lokaler och anskaffning av läromedel förbättras. Ett första steg på vägen mot en bättre skola kan därmed tas.

6 Gymnasieskolan

I dag fortsätter de flesta ungdomar efter genomgången grundskola sina studier i gymnasieskolan. Reformeringen av skolsystemet och arbetslivets krav på utbildning har lett till att ungdomarna nu insett att stora delar av arbetsmarknaden inte står öppen för den som saknar utbildning. Samtidigt känner många elever leda inför fortsatt skolgång och längtar ut till ett riktigt arbete.

Gymnasieskolan står inför utmaningen att dels förse den högre utbildningen med studerande som har tillräckliga förkunskaper för fortsatta teoretiska studier, dels förmedla en grundläggande yrkesutbildning som är i takt med utvecklingen i arbetslivet.

Även för gymnasieskolans del skärps kraven på utbildningens kvalitet till följd av den ökade internationaliseringen och den snabba tekniska utvecklingen.

Den tvååriga yrkesinriktade utbildningen leder inte till de kunskaper och färdigheter som dagens arbetsmarknad kräver. Därför pågår nu försöksverksamhet med treårig yrkesinriktad utbildning.

Även andra förberedelser äger rum inför en planerad omfattande förändring av gymnasieskolan på 1990-talet.

Utredningar genomförs nu i syfte att skapa en mer sammanhållen linjestruktur i gymnasieskolan. Vidare pågår inom SÖ en översyn av de tvååriga teoretiskt inriktade gymnasielinjerna. Bland de förändringar som eftersträvas är en förstärkning av språkstudierna, ökade möjligheter till individuella val och en organisation som kan medverka till en jämnare fördelning mellan pojkar och flickor.

Den socialdemokratiska regeringens politik utgår även i gymnasiefrågorna enligt vår mening från en felaktig grundsyn. Socialdemokraterna strävar mot en sammanhållen gymnasieskola. Socialdemokraterna vill göra all utbildning till en blandning av yrkesförberedelse och teori som grund för högre studier. Man kan som bekant inte både äta kakan och ha den kvar. Det gäller även för gymnasieskolan. Genom att eftersträva ett "både och" får gymnasieskolan en felaktig utformning som ytterst drabbar de elever som inte får en utbildning inriktad mot framtiden.

6.1 Moderat gymnasieutbildning

Den frivilliga gymnasieutbildningen måste enligt vår mening syfta till att ge eleverna

- en god grund för högre teoretiska studier,
- en god grund för mer avancerad yrkesutbildning,
- en god grund för yrkesverksamhet direkt efter avslutad utbildning.

Tydligt inriktade utbildningslinjer har viktiga fördelar. Eleverna blir motiverade av att se ett direkt samband mellan utbildningen och det mål den syftar till. Att lära sig något område riktigt grundligt är, enligt vår mening, en bättre bas för kommande fort- och vidareutbildning än ytliga kunskaper från flera områden. Det är därför varken möjligt eller önskvärt att i en och samma utbildning nå samtliga ovan angivna mål.

Ett tidigt utbildningsval får emellertid inte innebära låsningar för framtiden. Ett felaktigt val måste kunna rättas till. Goda möjligheter till komplettering skall finnas för den som senare vill ändra inriktning.

Antagningssystemet till högskolan måste utformas så att det stimulerar gymnasieeleverna att välja den gymnasieutbildning som bäst förbereder eleverna för högre studier. Dagens taktiktänkande kan elimineras med det antagningssystem vi föreslår i det följande.

Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna inför de aviserade översynerna av gymnasieskolans organisation och dess kurs- och timplaner.

6.1.1 Gymnasieskolans yrkesutbildning

Vi har tidigare anfört flera invändningar mot försöksverksamheten med en reformerad gymnasial yrkesutbildning.

Modellen innehåller oacceptabla schabloniseringar, där ingen egentlig hänsyn tas till de olika yrkesutbildningarnas speciella karaktär. De arbetsplatsanknutna inslagen riskerar genom elevens ställning på arbetsplatsen att bli en förlängd praktisk yrkesorientering. Förlängningen av utbildningstiden tar inte hänsyn till de olika utbildningarnas faktiska behov av ytterligare undervisningstid. Inslagen av allmänna ämnen tycks mera vara inriktade på

att ge eleverna allmän behörighet för högskolestudier än att ge eleverna den undervisning de behöver för att bli skickliga och kompetenta yrkesutövare. Regeringens fixering vid tanken på att snart sagt alla skall ha allmän behörighet för högskolestudier är cynisk gentemot de studerande. Dessa får felaktig information om de krav högre studier normalt ställer. Dessutom riskerar även gymnasieutbildningen att bli kvalitativt sämre, eftersom tillräcklig tid inte kan avsättas för linjens huvudämnen.

Regeringen föreslår i budgetpropositionen en utvidgning av försöksverksamheten.

Fler än vi anförde kritik mot att det ursprungliga förslaget väcktes sent och att försöksverksamheten därmed riskerade att bli illa förberedd. Vi kan i efterhand konstatera att farhågorna besannats. Vi kan även konstatera att den elevstatus som riksdagsbeslutet föreskrev inte hindrat arbetstagarorganisationer från att kräva lön för eleverna. Denna fråga är ännu inte löst. Nya elevgrupper skall med andra ord, med regeringens förslag, lockas till en utbildning vars förutsättningar är oklara.

Den grundläggande kritik som vi anförde mot förslaget kvarstår fortfarande:

- Den yrkesinriktade utbildningen skall utformas efter de krav yrket ställer. Detta gäller inte minst de allmänna ämnena som måste väljas så att de stödjer den valda yrkesinriktningen.
- Att lära sig olika yrken kräver olika tid. Därför måste utbildningstiden variera med de olika yrkenas krav.
- Inga kostnadsberäkningar har redovisats för en fullt utbyggd verksamhet. Den tillkommande kostnaden kan beräknas bli ca 1,5-2 miljarder kronor. I dessa beräkningar ingår inte kommunernas investeringskostnader för lokaler m.m. Det är enligt vår mening självklart att de ekonomiska förutsättningarna måste klarläggas innan utbildningen förändras.

Av de skäl som ovan angivits bör ingen utvidgning ske av försöken med en treårig yrkesinriktad gymnasieutbildning.

Graderade betyg skall, enligt vår mening, ges också i yrkesämnena. Detta gäller även för de kompetensbevis som skall ges efter genomgången s.k. modul i den nu pågående försöksverksamheten.

Moderata samlingspartiet anser att följande riktlinjer bör gälla för den gymnasiala yrkesutbildning som vi förordar skall införas i stället för den av regeringen föreslagna utbildningen och för vilken lärlingsutbildning kan vara en bra beteckning:

- Den skall ha en effektiv och omfattande anknytning till det praktiska arbetslivet.
- Stor hänsyn skall tas till de speciella krav och behov som gäller för respektive yrke och bransch vid utformningen av kurs- och timplaner.
- Undervisningen skall bestå av för utbildningslinjen specifika allmänna ämnen, fackteori och arbetsteknik.
- Utbildningen skall kunna variera mellan två och fyra år beroende på inriktning. Huvuddelen av utbildningstiden förläggs till arbetsplatser. I skolan undervisas eleven i allmänna ämnen, fackteori och arbetsteknik.
- Särskilda utbildningsplaner upprättas för varje yrke. Riksdagen fastställer de allmänna riktlinjerna.

- Eleverna erhåller betyg och bevis över genomgången utbildning.
- Eleven är anställd i respektive företag under praktiktiden, d. v. s. under den tid som eleven befinner sig på arbetsplatsen.
- Företag eller andra arbetsgivare som engageras i utbildningen har arbetsgivaransvar för eleverna under praktiktiden.
- Elevernas lön sätts med utgångspunkt från att de befinner sig under utbildning – lönen höjs successivt i takt med att den produktiva arbetsinsatsen ökar.
- Arbetsgivaren betalar lön som står i relation till produktionsinsatsen och de särskilt avpassade sociala kostnaderna. Stat och kommun svarar för övriga kostnader.
- Lagen om anställningsskydd skall inte vara tillämplig på elever som är anställda på företag för att genomgå grundläggande yrkesutbildning. Efter avslutad utbildning upphör automatiskt företagets ansvar för elev.
- Företag som vill inrätta utbildningsplatser måste ha möjlighet att klara sina åtaganden. En handledarutbildning skall erbjudas de personer inom företagen som engageras i dessa uppgifter.

Att eleven är anställd under praktiktiden ger flera kvaliteter åt utbildningen. Eleven får en direkt inblick i arbetslivet. Verklighetsanknytningen av yrkesskolningen bidrar till engagemang och inlevelse. En anställning ger bättre träning i de regler av social karaktär som råder på en arbetsplats jämfört med vad tillfällig praktik kan ge. Eleven måste under sin praktik få möjlighet att aktivt delta i företagets produktion och verksamhet – annars blir tiden på företaget ingenting annat än en förlängd praktisk yrkesorientering, som knappast motiverar en förlängning av utbildningstiden. Det är därför enligt vår uppfattning nödvändigt att eleven har ett anställningsförhållande under den företagsförlagda delen av utbildningen.

Den allt snabbare tekniska utvecklingen av arbetsmarknaden ställer för varje yrke och bransch ökade krav på kvalitativt goda och omfattande kunskaper i olika allmänna ämnen. Det går därför inte att schablonmässigt för all yrkesutbildning fastställa ett block av sådana ämnen med likartat innehåll. Varje yrkesutbildning måste ges de allmänna ämnen och den inriktning som är specifikt nödvändig för just den utbildningen. Önskemålet om allmän behörighet till högskolestudier kan i stället lösas genom generösa kompletteringsmöjligheter för dem som senare önskar genomgå en högskoleutbildning.

Vid kontakter med olika näringslivsföreträdare har kunnat konstateras att all yrkesutbildning inte kräver samma tid. En generell förlängning av gymnasieskolans yrkesutbildning till tre år kan därför synas onödig. Avgörande måste härvidlag vara det faktiska behovet av att nå en kvalitativt god yrkeskunskap. Utbildningstiden måste därför kunna variera med de olika yrkenas krav.

Den ovan beskrivna lärlingsutbildningen måste självfallet kompletteras med traditionell och i huvudsak skolförlagd yrkesutbildning för yrkesområdet och på orter där på grund av givna förutsättningar inga andra alternativ kan erbjudas.

6.1.2 Studieförberedande gymnasieutbildning

De treåriga teoretiska linjernas organisation och innehåll behöver inte radikalt förändras. Den översyn som aviserats i detta avseende bör inriktas på en revidering av kurs- och timplaner, så att linjernas högskoleförberedande karaktär än mer betonas. Det är exempelvis viktigare att språkutbildningen förstärks än att praktikinslag införs som obligatorium. Den kommande internationaliseringen inom högskoleutbildningen, liksom behovet att kunna utnyttja utländsk facklitteratur i undervisningen, kommer att ställa stora krav på goda språkkunskaper inte bara i engelska.

Elevernas valmöjligheter bör förbättras inom respektive linjes kurs- och timplan. Elever med intresse för idrott och estetiska ämnen kan med timplanejämkning få fem veckotimmar för studier i sitt specialintresse. Samma möjlighet till jämkning av timplanen bör ges så att elev med intresse för ett läroämne får möjlighet att bedriva fördjupade studier i detta ämne.

6.2 Fristående skolor på gymnasial nivå

Vi har i avsnittet om grundskolan framhållit betydelsen av att elever ges möjlighet att själva välja skola.

Av samma skäl bör valmöjlighet också finnas för den som studerar på gymnasienivå. Vi anser att bidragsreglerna för gymnasieskolan skall utformas på samma sätt som för grundskolan. Det innebär att bidraget bör följa elevernas och föräldrarnas val av skola.

6.3 Studiebidrag

Mot bakgrund av den ökade internationaliseringen blir det allt vanligare att även gymnasieelever studerar ett år utomlands. Vi anser att studiebidrag bör följa eleven vid studier utomlands på gymnasial nivå.

7 Utvärdering

För skolverksamhetens ledning och utveckling krävs omfattande arbetsinsatser som i dag utförs dels på lokal nivå, dels av skolöverstyrelsen och länskolnämnderna. Därtill utförs utvecklings- och forskningsuppdrag vid våra universitet och högskolor.

Den verkliga makten vad gäller skolans utveckling i stort skapas väsentligen genom den överblick och möjlighet till initiativ som de facto till stora delar ligger hos SÖ. SÖ svarar i samspel med andra nivåer för utveckling av läroplaner, prioriteringar i personalfortbildning, anslagsframställningar, etc.

Det finns skäl att ifrågasätta den dominans ett ämbetsverk får genom sina möjligheter till initiativ och påverkan. Det är, enligt vår mening, mindre lämpligt att den myndighet som i väsentliga avseenden skapar förutsättningar för verksamheten också svarar för dess utvärdering. Med utvärdering avses här alla former av redovisningar om tillståndet i skolan men också den regelbundna utvärdering som sker genom prov och betyg.

SÖ:s attityd till prov och betyg är välkänd. Dagens betygssystem innebär att eleverna vid några få tillfällen erhåller betyg där de jämförs med

varandra. För närvarande arbetar man inom SÖ med ett projekt för nationell utvärdering av grundskolan. Sådana utvärderingar kan dock alltid ifrågasättas om de inte utförs av en fristående instans.

Den ekonomiska utvärderingen av skolan – hur effektivt resurserna används – bör, enligt vår mening, inte skötas av SÖ utan överföras till riksrevisionsverket. Utvärdering av skolans inre arbete – den pedagogiska utvärderingen – bör av samma skäl skötas av en fristående instans. Denna utvärdering/inspektion skall främst vara rådgivande och bör vara underställd en fristående kommission.

Som förebild för en sådan organisation kan tjäna den modell som finns i Storbritannien. Inspektörerna rapporterar direkt till den ansvarige ministern. Rapporten har formen av offentlig handling. Den offentliga inspektionsrapporten blir ett redskap för vägledning både i andra skolor och inom den regionala och centrala administrationen.

Huruvida våra nuvarande länskolnämnder skulle kunna påta sig en sådan utvecklingsroll är tveksamt. Under alla förhållanden bygger det brittiska systemet på att åtskillnad görs mellan de förvaltande och pedagogiska uppgifterna. Vi anser att en utredning bör tillsättas med uppgift att skyndsamt lägga förslag om ett system för utvärdering av den svenska skolan.

8 Högre utbildning och forskning

Vårt samhälle och vår kulturella utveckling är beroende av att kunskaper hålls vid liv och ny kunskap erövrar. Det ligger i allas intresse att skapa så goda betingelser som möjligt för högre utbildning och forskning.

Högre utbildning och forskning skall vägledas av vetenskapliga mål. Universiteten skall inte främst vara utbildningsanstalter för vissa yrken utan institutioner för utveckling av mänskligt vetande. Starka och självständiga universitet behövs för att garantera gentemot statsmakterna oberoende tänkande och kritik. Detta är av särskild vikt när den offentliga makten nått sådan omfattning som i vårt land.

God forskning kan inte kommenderas fram. Den föds inte av administrativa rutiner. Forskningsresultaten bygger på enskilda individers begåvning och hängivna arbete. Helt avgörande är emellertid att forskning anses så attraktiv att rätt personer kan rekryteras till verksamheten.

I ett litet land som Sverige är det särskilt viktigt att resurserna fördelas så att betingelserna för kvalificerad forskning och utbildning blir så goda som möjligt. Detta innebär bl.a. att fasta resurser för forskning inte kan tilldelas fler universitet och högskolor än dem som finns för närvarande. För Sveriges framtid som välfärdsnation är det väsentligt att kvaliteten vid våra universitet och forskande högskolor värnas och förstärks.

Den högre utbildningens och forskningens nuvarande organisation har fjärrmat verksamheten från en sådan grundsyn. Grundutbildningen har utformats för att i första hand passa arbetsmarknadens behov. Resultatet har bl.a. blivit svårigheter att rekrytera forskarstuderande. Detta kommer att få svårartade konsekvenser inom den närmaste tioårsperioden. Det kommer uppenbarligen att bli svårt att fylla de lärar- och forskarvakanser vid

universiteten och högskolorna som följer av de väntade pensionsavgångarna.

Efterfrågan på högskoleutbildning kan förväntas öka. Andelen universitets- och högskoleutbildade i Sverige är internationellt sett relativt liten. Då bortses från kortare postgymnasial utbildning, som i andra länder inte benämns högskoleutbildning. Få länder är så internationellt beroende som Sverige, något som ställer särskilt höga krav på utbildning och kompetens inom näringsliv och annan verksamhet i samhället.

Stora demografiska förändringar äger nu rum. Små ungdomskullar medför ökad konkurrens om studenterna. Arbetsmarknaden kan förväntas vara god. Om benägenheten för högre studier skall öka krävs stimulansåtgärder. Andelen kvinnor i förvärvslivet är nästan lika stor som männens, och arbetslösheten är låg. Det kan därför förutspås att fortbildningen kommer att få ökad omfattning och betydelse. En stor del av denna kommer sannolikt att bedrivas som uppdragsutbildning.

I detta läge är utbildningens tillgänglighet av stor betydelse. De nya högskolorna kan förväntas dra till sig en relativt stor andel av nytillskottet av studerande. Det är av detta men även av andra skäl angeläget att kvaliteten i utbildningen vid de nya högskolorna så långt möjligt håller samma standard som vid de traditionella universiteten och högskolorna.

8.1 Den socialdemokratiska politiken

Den socialdemokratiska regeringens högskolepolitik är osammanhängande och svag. Den saknar bärande linjer såväl i fråga om kvalitetsfrågorna i den grundläggande utbildningen och i sambandet mellan utbildning och forskning som när det gäller anslags- och styrsystem för högskolan.

Återkommande besparingskrav har lett till att forskningens situation och resurser under en rad år legat i centrum för intresset. De senaste åren har detta delvis skett på den grundläggande högskoleutbildningens bekostnad.

Grundutbildningen har utsatts för både öppna och dolda besparingar under lång tid, framför allt genom bristande kompensation för löne- och prisförändringar och schablonmässiga besparingar på administrationen. De senare har inte alltid träffat avsett mål utan i stället blivit en allmän besparing.

På den verkställande nivån – institutionerna – blir nu bristen på resurser allt mer besvärande. Från många områden inom högskolan kommer vittnesbörd om stora svårigheter att bedriva utbildningen med ett rimligt, kvalitativt innehåll.

Grundutbildningens problem beror också på svårigheter att rekrytera och behålla vetenskapligt kvalificerade lärare. Duktiga lärare tröttnar i längden på en ohållbar arbetssituation. Därigenom förstärks personalproblemen. Löneläget för kvalificerade lärare har inom många områden länge gjort det omöjligt att konkurrera med arbetsmarknaden utanför högskolan. Incitament saknas för vetenskapligt kvalificerade lärare att ägna sig åt pedagogisk verksamhet. Nedrustningen av grundutbildningen under senare år har ytterligare minskat dess attraktionsvärde för lärarna.

De satsningar som skett på forskningen har bl. a. motiverats av behovet att stärka Sveriges möjligheter att hävda sig internationellt.

Regeringens budgetförslaget innebär på högskoleområdet i huvudsak endast omfördelningar. Informationsutbildningarna samt de administrativa, ekonomiska och sociala utbildningarna får vissa förstärkningar, som dock i flera fall endast är marginella. Lärarutbildningarna samt de medicinska och tekniska utbildningarna drabbas däremot av nedskärningar, vilket påverkar utbildningens kvalitet.

Flera av regeringens åtgärder under senare år har snarast förvärrat situationen för grundutbildningen. De s. k. förnyelsefonderna skulle leda till betydande beställningar av uppdragsutbildning, vilket i sin tur skulle ge högskolan möjligheter att anskaffa nödvändig utrustning för utbildningsändamål. Detta anfördes för ett par år sedan som ett försvar för att regeringen inte gjorde satsningar på sådan utrustning. Någon nämnvärd hjälp från förnyelsefonderna har inte kommit. De s. k. bankfonderna, som tillkom efter "överenskommelse" mellan regeringen och Svenska bankföreningen, har endast tillfälligt förstärkt forskningen. Det har också bidragit till att förstärka intrycket av prioritering av forskningen på utbildningens bekostnad.

8.2 Sambandet mellan forskning och utbildning

Flera utredningar har starkt betonat behovet av samband mellan forskning och utbildning. Genom den kraftiga ökningen av antalet studerande under framför allt 1960-talet fick emellertid de kvantitativa aspekterna ett dominerande inflytande på den högre utbildningens organisation. Bl. a. ställdes krav på fler universitetslärare. De nya universitetslektorerna fick reglerad undervisningsskyldighet, medan forskningsuppgifterna sköts åt sidan. I stället skapades det diffusa begreppet "forskningsanknytning". Lärarna skulle "ges möjligheter att följa" forskningen etc. Det har hela tiden varit fråga om halvmesyser, som inte medverkat till att hålla utbildningen på en kvalitativt hög nivå.

Enligt vår mening är det från kvalitetssynpunkt nödvändigt att betona sambandet mellan forskning och utbildning. Den åtskillnad som gjorts i anslagshänseende mellan dessa verksamheter är enligt vår mening olycklig. Vi återkommer nedan till denna fråga. Sambandet kan emellertid också stärkas genom att forskning förs in i tjänsten som en skyldighet för alla kompetenta universitetslärare. Det skulle medföra en vitalisering av den högre utbildningen, som nu hotas av stagnation.

I tilläggsdirektiv till lärartjänstutredningen angav regeringen 1979: "Tjänsteorganisationen bör utformas så att starkast möjliga samband skapas mellan högskolans båda huvudsakliga verksamhetsområden, forskning och utbildning." Samtidigt underströks behovet av ökad internationalisering inom såväl grundutbildningen som forskningen: "Detta underlättas om de som arbetar inom högskolan har ungefär samma ställning i tjänsteorganisatoriskt avseende som kollegerna i andra länder, d. v. s. att deras relationer till varandra inom organisationen är någorlunda jämförbara."

LÄTU:s förslag innebar "att alla lärare – oavsett tjänstekategori – i någon utsträckning skall medverka i grundutbildningen. Omvänt bör man eftersträ-

va att alla lärare som har kvalifikationer för forskning eller utvecklingsarbete resp. forskarutbildning även engageras i sådan verksamhet." (SOU 1980:3, s 61.)

Den "andrénska kommittén" (SOU 1981:29) anförde principiellt beträffande forskning i tjänsten:

Enligt par. 2 i högskolelagen skall all utbildning inom högskolan bygga på vetenskaplig grund. Vi anser att tjänsteorganisationen vid högskolan skall ha sin utgångspunkt i forskningen och i grundutbildningens anknytning till forskning. För grundutbildningen är det synnerligen angeläget att läraren står i nära kontakt med forskningen eller helst själv är aktiv forskare. Vi anser därför att den nya tjänsteorganisationen bör utformas så att alla tjänster kan omfatta både forskning och undervisning. Lärartjänstutredningen föreslog ett system där läraren på grundutbildningsnivå gavs möjligheter att forska under begränsad tid och i begränsad omfattning. Vi delar inte denna grundsyn. Vi anser i stället att man skall utgå ifrån att det är den aktive forskaren som också skall undervisa inom både forskarutbildningen och grundutbildningen. (s 69.)

1986 genomfördes en förändring av tjänsteorganisationen. Tjänsten högskolelektor infördes, vilket innebar en sammansmältning av flera tjänster, för vilka doktorsexamen utgjorde behörighetskrav. Dessa var universitetslektorat, docenttjänster, I:e assistenter, de s.k. L 20-lektoraten samt tjänster som forskningsassistent/forskare. Lektoraten var de enda tjänster för vilka forskning inom tjänsten inte ingick.

Universitetslärarförbundet (SULF) antog 1988 en rapport med krav på forskning i tjänsten för högskolelektorer. Förbundet påpekar med rätta att lärare och studenter är högskolans viktigaste resurs:

Det är genom lärarna som sambandet mellan utbildning, forskning och utvecklingsarbete kan åstadkommas. Det finns därför mycket starka forsknings- och utbildningspolitiska skäl för att forskning och utvecklingsarbete i vid mening skall ingå i samtliga lärartjänster. Det är vår bestämda uppfattning att undervisning utan kontakt med forskning förr eller senare blir föråldrad, liksom att forskning utan kontakt med en ström av nya studenter stagnerar så småningom.

SULF påpekar att det är "ett fantastiskt resursslöseri" att forskarutbildade lärare förlorar kontakten med aktivt forskande.

För att högskoleutbildningen med högskolelagens ord skall kunna bygga på vetenskaplig grund krävs inte bara att läraren genom sin doktorsexamen har fått en grundläggande vetenskaplig träning. Om undervisningen skall spegla den aktuella situationen måste läraren själv forska. Ett litet land som Sverige har behov av att hela forskningspotentialen tas till vara. Nu koncentreras forskningen till betydligt färre personer än som vore möjligt.

Det är inte rimligt att tjänstestrukturen vid svenska universitet och högskolor är helt olik den som gäller internationellt. Det skadar trovärdigheten för vår forskning och försvårar deltagande i internationellt utbyte. Även rekryteringen till forskarutbildning försvåras. Det ter sig föga trovärdigt att uppmana begåvade studerande att genomgå forskarutbildning, när de samtidigt får veta att de vid fortsatt högskolekarriär har ytterst små chanser att få ägna sig åt det de utbildats för, nämligen forskning.

Vi finner det rimligt och önskvärt att tjänstestrukturen vid de svenska universiteten och högskolorna anpassas till den internationellt gängse. Det innebär att alla behöriga universitetslärare ålägges *forskning i tjänsten* motsvarande ungefär en tredjedel av den totala arbetstiden.

SULF anser att det borde vara möjligt att genomföra en sådan reform utan att tillföra nya resurser. Det kan ske, sägs det, genom att minska undervisningen inom vissa discipliner och genom att externfinansierade forskare ålägges undervisningsskyldighet på åtminstone tio procent av arbetstiden.

En minskning av undervisningstätheten kan, t.ex. för delar av den icke akademiska högskoleutbildningen, te sig befogad. Det skulle stimulera de studerande till mer självständig verksamhet och kritisk eftertanke och därmed bidra till en önskvärd "akademisering" av högskolan i stället för den "gymnasiefiering" som nu pågår på många håll. Det förefaller också rimligt att externfinansierade forskare får möjlighet att undervisa. Dessa åtgärder är dock knappast tillräckliga för att finansiellt föra den föreslagna reformen i hamn. Den rörliga resurs som står till fakultetsnämndernas förfogande bör dock ej tas i anspråk. Dessa medel behövs för en mer koncentrerad och intensiv forskning.

Det är möjligt att en sådan reform måste genomföras etappvis med början t.ex. för de docentkompetenta högskolelektorerna. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag i enlighet med vad vi här anfört senast i 1990 års forskningspolitiska proposition.

8.3 De nya högskolorna

Till skillnad från vad som gäller i de flesta andra länder sammanfördes i Sverige 1977 praktiskt taget all postgymnasial utbildning i en enda organisation, som kom att benämnas högskolan. Detta har medfört stor spännvidd mellan de många och olikartade utbildningarna. Vissa är knappast högskolemässiga i någon mening och bygger inte på vetenskaplig grund. Det bör i sådana fall övervägas en förändrad organisatorisk inplacering av dessa. För övrig utbildning är det emellertid angeläget att vidta åtgärder, som i varje fall på sikt kan höja kvaliteten.

En rad nya högskolor har tillkommit, av vilka flera främst betraktats som regionalpolitiska instrument. Förhoppningarna är stora att de skall leda till uppbyggnaden av teknisk/industriell kompetens och även rent allmänt höja utbildningsnivån inom sina regioner. Många utbildningar spelar redan en positiv roll. Genom att högskolorna är små och har lätthanterlig organisation har kontakter snabbt etablerats med näringsliv och förvaltning. Nya utbildningar har utformats i enlighet med krav från det omgivande samhället.

Inom den högre utbildningen kan urskiljas huvudsakligen två olika former av utbildning. Den ena utgörs av utbildning som bl.a. är forskarförberedande, t.ex. läkarlinjen och civilingenjörslinjerna. Den är i allt väsentligt teoretisk och ges i form av påbyggbara ämneskurser, men också flera utbildningslinjer ger behörighet till forskarutbildning. Den andra är postgymnasial yrkesutbildning i form av kortare linjer, ofta 80 poäng, men också i form av kortare kurser.

De universitet och högskolor som har fasta forskningsresurser på de sex

universitetsorterna och i Luleå samt högskolorna i Karlstad, Växjö och Örebro skall, enligt vår mening, ha huvudansvar för den forskningsförberedande utbildningen. De måste också ha det främsta ansvaret för att tillgodose de mindre högskolornas behov av forskarutbildning.

De mindre högskolorna, som saknar fasta forskningsresurser, skall utvecklas i enlighet med sina egna målsättningar och visioner. Deras huvuduppgift måste dock vara att förse främst den egna regionen med kvalificerad postgymnasial yrkesutbildning. De flesta har av tradition en etablerad lärarutbildning. Det är särskilt av regionalpolitiska skäl angeläget att den matematisk/naturvetenskapliga samt den tekniska och ekonomiska utbildningen får en relativt betydande kapacitet. Inte minst den s.k. mellaningenjörsutbildningen skulle kunna få stor betydelse.

Tillgången till lärare, utrustning m.m. innebär att de mindre högskolorna måste ha ett begränsat utbildningsutbud. Skall kvaliteten upprätthållas måste de mindre högskolorna välja att satsa på områden där de har särskilda förutsättningar. De måste sträva efter att profilera sig så att lokala behov och förutsättningar kan tas till vara och utvecklas. Sådana specifika utbildningar blir då – förutsatt att kvaliteten är tillräckligt hög – också riksrekryterande. Detta är nödvändigt, eftersom minskande ungdomskullar gör rekryteringsunderlaget mindre.

Av bl.a. sistnämnda skäl finns ingen anledning att inrätta fler nya högskolor. Även om fortbildningen förväntas öka kan flera högskolor få bekymmer med rekryteringen. I den mån högre utbildning utlokaliseras till nya orter, är detta inte skäl för att inrätta nya organisatoriska enheter. Förutsättningarna för en framgångsrik utlokalisering blir sannolikt större om banden kan behållas till ett universitet eller en större högskola.

Detta gäller inte minst tillgången till kompetenta lärare. De flesta lärarna vid de nya högskolorna saknar doktorsexamen. Läsåret 1986/87 hade 63 procent av lärarna vid de nya högskolorna tjänst som högskoleadjunkt. Vid övriga universitet och högskolor uppgick andelen högskoleadjunkter till 37 procent. Andelen adjunktstjänster vid högskolan i dess helhet utgjorde 40 procent. Detta innebär att flertalet av de lärare som studenterna vid de nya högskolorna kommer i kontakt med saknar forskarutbildning. Dessa studenter måste rimligen få sämre kontakt med forskningen än övriga studenter.

Från kvalitetssynpunkt är detta oroväckande. De högskoleadjunkter som saknar forskarutbildning bör stimuleras att genomgå sådan. På sikt bör adjunktstjänsterna vid sådan utbildning som är forskningsförberedande ersättas med högskolelektorat, för vilka det normalt krävs avlagd doktorsexamen. Därmed vidgas kompetensen avsevärt för de nya högskolorna.

Om forskning införs som tjänsteåliggande för högskolelektorer får de nya högskolorna stabila forskningsresurser. Docentkompetenta högskolelektorer kan utgöra en betydelsefull resurs som handledare inom forskarutbildningen.

Det är emellertid viktigt att rekryteringen till forskarutbildningen och kvaliteten i denna beaktas. Redan nu har universitet och tekniska högskolor svårt att rekrytera doktorander inom många områden. Fortsatt utbyggnad av de regionala högskolornas forskningsförberedande utbildning, med inrikt-

ning mot ungdomsstuderande, riskerar att ge upphov till ytterligare svårigheter för forskarutbildningen.

Antagning av forskarstuderande bör endast ske av institutioner vid universitet och högskolor med fasta forskningsresurser. För att trygga kvaliteten bör doktoranderna bedriva sin forskarutbildning vid sådana institutioner. Detta hindrar inte att delar av arbetet kan utföras vid t.ex. en institution i den nya högskolan.

Det är viktigt att universiteten och de stora högskolorna utvecklar ett gott samarbete med högskolor utan fasta forskningsresurser. På sina håll har professorer inrättats med tjänsteutövningen delvis förlagd till en ny högskola. Ingenting hindrar att regeringen föreskriver att nyinrättade professorer kan förenas med viss tjänstgöring vid någon av de nya högskolorna.

8.4 Styrningen av högskolan

Enligt vår uppfattning bör en förändring av högskolan ske med utgångspunkt i dels en ambition att stärka högskolans autonomi i förhållande till staten, dels en strävan att ytterligare förenkla högskolans organisation och att öka möjligheterna att avväga skilda resursslag mot varandra.

Vad gäller anslagssystemet anser vi att varje högskola skall få ett samlat anslag över riksstaten, gemensamt för den grundläggande utbildningen, men med viss differentiering med ledning av fakultetsorganisationen. Det är vidare väsentligt att medel för lokalkostnader och utrustning räknas in i högskoleanslagen. Vidare bör högskolorna ha möjligheter att lokalt göra avvägningar mellan olika resursslag. Det innebär att inflytandet över lokalanvändning och lokalplanering förskjuts från byggnadsstyrelsen till högskolan. Den konstlade indelning i s.k. yrkesutbildningssektorer som i dag finns och som också utgör grund för anslagstilldelningen bör snarast avskaffas.

Högskolans anslags- och styrsystem bör ses i ett helhetsperspektiv, eftersom dess utformning har grundläggande betydelse för förhållandet mellan högskolan och statsmakten.

Redan 1985 anmälde regeringen sin avsikt att se över anslagssystemet för högskolan och därmed också formerna för medelstilldelning och styrning. Därefter har regeringen vid flera gånger aviserat proposition i denna fråga.

Propositionen avlämnades sent omsider 1988, på höstriktdagens sista dag. Den innebär i vissa hänseenden att regeringen ansluter sig till moderata förslag.

Regeringens förslag är dock inte tillräckligt långtgående och preciserade för att leda till den kvalitetshöjning i högre utbildning och forskning som de moderata förslagen syftar till.

Vi utvecklar våra förslag i en separat motion om formerna för högskolepolitiken.

Flera centrala myndigheter har i dag hela sin verksamhet inriktad mot högskolan. Förutom UHÄ gäller detta UUH (utrustningsnämnden för universitets- och högskolor), NNU (nämnden för undervisningssjukhusens utbyggnad) och FRN (forskningsrådsnämnden). Organisationen på den nationella myndighetsnivån måste anpassas till ändrade förutsättningar och

behov. Nuvarande ansvarsfördelning har rått i tio år. Under denna tid har massiva förändringar ägt rum på lokal nivå i fråga om organisation och finansieringsstruktur.

Mot. 1988/89
Ub806

Frågan om vilka centrala högskolemyndigheter som skall finnas och vilka förutsättningar som skall gälla för deras verksamhet berörs uppseendeväckande nog inte i den nämnda propositionen. Den måste, enligt vår mening, övervägas. Erfarenheterna från större organisationsförändringar i alla andra sammanhang visar att en sådan dels måste förankras väl i omgivningen, dels måste ges ett väsentligt stöd i genomförandeskedet.

Regeringens passivitet i fråga om den nationella myndighetsnivån gör att vi anser det nödvändigt att kräva en översyn under parlamentarisk medverkan. I en sådan översyn bör uppgifterna för den centrala myndighetsnivån och antalet myndigheter prövas, med utgångspunkt i bl.a. stränga krav på enkelhet och effektivitet i myndighetsarbetet. En annan viktig utgångspunkt bör vara behovet att skapa en stark verksorganisation med goda möjligheter att stödja högskolan i dess arbete lokalt och att företräda den i förhållande till andra samhällssektorer och till statsmakterna. Översynen bör också syfta till att fastställa en lämplig dimensionering för den centrala myndighetsnivån och vilka åtgärder som krävs i personalpolitisk och kompetensutvecklande syfte.

8.5 Ämnesstudier i stället för linjer

Högskoleutbildning ges i stor utsträckning i form av s.k. linjeutbildning. Den tids- och ämnesmässiga strukturering som linjerna medger är naturlig för utbildning som leder till yrkeslegitimering eller som har ett väl definierat yrkesområde som mål. Den inomvetenskapliga utvecklingen av de ämnen som ingår i andra linjer, framför allt inom det förutvarande filosofiska fakultetsområdet, har emellertid hämmats av de förändringar som den s.k. högskolereformen medförde för den grundläggande högskoleutbildningen. I och med att merparten av grundutbildningen skall ges i form av arbetsmarknadsinriktade utbildningslinjer har dessa blivit styrande. De kurser som institutionerna erbjuder styrs mer av linjens yrkesinriktning än av vetenskapliga kvalitetskrav. Den stora resursströmmen går till linjerna, inte till institutionerna. För institutioner som har få eller inga linjekurser är situationen allvarlig. De hänvisas i huvudsak till anslaget för lokala och individuella linjer samt fristående kurser. Flera institutioner som bärs upp av "små" och kanske "udda" ämnen hotas nu av nedläggning.

Linjesystemet fungerar dåligt, särskilt inom det tidigare filosofiska fakultetsområdet. Det tar dåligt hänsyn till individernas önskemål. Forskarrekryteringen har försvårats. Fördjupning av kunskaperna, liksom tvärvetenskapliga initiativ, uppmuntras inte. Byråkratin i linjesystemet bidrar till en minskad flexibilitet. Det tar för lång tid att genomföra förändringar. Dessutom har samhället och olika individer behov av andra kombinationer av utbildningar än de som ingår i det "normala" utbildningsutbudet inom linjesystemet. Linjesystemet är administrativt/ekonomiskt ineffektivt. Det innebär parallella byråkratier, en för institutionerna och en för linjerna. Planeringen är tungrodd och splittrad.

Ämnesstudierna måste ges en renässans. Först med fördjupade ämneskunskaper som grund kan de studerande få det metodkunnande som är redskapet för ett i egentlig mening kritiskt tänkande. För bibehållen standard på svensk forskning är det nödvändigt att rekryteringsbasen ökar genom en större andel studerande med tillräckliga ämneskunskaper.

För att öka möjligheterna till ämnesstudier inom framför allt det förutvarande filosofiska fakultetsområdet behövs ändringar på en rad punkter:

- Institutionerna skall erbjuda de studerande traditionella *ämneskurser*, "standardkurser", på grundläggande nivå samt *påbyggnadskurser*. (En sådan benämning på kurserna anger kursens nivå bättre än nuvarande poängsystem, som egentligen redovisar antal veckor som kursen pågår.) Den studerande kan med hjälp av dessa kurser kombinera ett eget *utbildningsprogram* som alternativ till linjeutbildning.
- *Tillträdet* skall i huvudsak vara *fritt* till dessa standardkurser och påbyggnadskurser. Systemet med individuella studieprogram bör modifieras så att alla studerande tillförsäkras möjlighet att få tillträde till önskade utbildningskombinationer.
- Direktfördelning av medel till högskolan ger institutionerna möjlighet att upprätthålla ett basutbud av ämneskurser.
- Linjer som i huvudsak har till syfte att med hjälp av nuvarande sektorsanslag ge institutionerna en någorlunda stabil bas bör *avvecklas*. Med vårt förslag till *anslagssystem* kommer institutionen att på ett helt annat sätt kunna avgöra om medlen skall användas till linjeutbildning eller ämneskurser.
- På kort sikt måste förutsättningarna för ämnesstudier förbättras genom ett ökat utbud av fristående kurser.

För att höja kvaliteten är det särskilt angeläget att öka per capita-resurserna för fristående kurser inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnesområdena.

Ett system med fristående ämneskurser kan mycket väl kompletteras med rekommenderade studiegångar. Studievägledare och motsvarande rekommenderar kurser och ordningsföljd för studieovana och/eller osäkra studenter.

En parlamentarisk utredning bör tillsättas med uppgift att utvärdera linjesystemet, särskilt inom det tidigare filosofiska fakultetsområdet, och redovisa hur en förändring till det av oss föreslagna systemet bör ske.

8.6 En kreativ miljö

Stort intresse för ett ämne är för de flesta det bärande motivet för att ägna sig åt den speciella verksamhet som universitet och högskolor erbjuder. Att nå ökad och fördjupad kunskap inom ämnet och bidra till dess utveckling ger tillfredsställelse. Detta sker genom undervisning i grundutbildning, egen forskning, deltagande i internationella symposier, handledning av forskarstuderande, m.m. En institutions möjlighet att erbjuda lärarna/forskarna frihet, tid och resurser för att utveckla det egna ämnesområdet är avgörande i konkurrensen om begåvningarna.

Kritiken mot byråkrati och sammanträdande har sin grund i att tiden inte

räcker för det som borde vara universitetets huvuduppgift. Svårigheterna att rekrytera till en universitetskarriär är naturligtvis en lönefråga, men också en konsekvens av diffusa besked om vad som kan erbjudas efter doktorsexamen.

Våra förslag syftar till att ge forskare och lärare möjlighet att koncentrera sig på universitetens och högskolornas uppgift, att vidmakthålla och utveckla kunskap.

- Alla kompetenta universitetslärare skall, som ovan nämnts, ha tid avsatt för forskning inom ramen för sin tjänst.
- Institutionerna och deras ledning skall förstärkas. Ämnenas och därmed institutionernas ställning måste stärkas om det åter skall uppfattas som stimulerande att undervisa och forska.

Uppdraget som prefekt är idag inte tillräckligt attraktivt. Det anses inkräkta på möjligheterna till egen forskning och medför oftast omfattande administrativa uppgifter.

Att leda och fördela arbetet vid en institution borde vara ett av de viktigaste värven inom högskolan. Vid forskande institutioner borde det vara självklart att ledningen utövas av en högt vetenskapligt kompetent person, i normalfallet professorn/ämnesföreträdaren. Detta borde vara till gagn för en kvalitativt högstående forskning.

För att öka intresset för prefektsysslan krävs att den som åtar sig uppdraget får ett arvode i relation till ansvar och arbetsuppgifter. Prefekten bör också garanteras sammanhängande tid för forskning för att säkerställa möjligheterna att vidmakthålla sin forskningskompetens.

- Inflytandet över ekonomin behöver ökas. Institutionerna skall vara centra för vetenskapligt motiverat arbete. De måste kunna säga nej till uppgifter som bedöms verka splittrande med hänsyn till huvuduppgiften. Det förutsätter att institutionerna har en bättre ekonomisk bas.
- Möjlighet till långsiktig planering är en förutsättning för självständiga institutioner. Vi har därför föreslagit treåriga budgetramar, något som regeringen omsider har accepterat. Av samma skäl bör varje högskola själv få hand om anslagen för utrustning och ersättningsanskaffning.
- Byråkratin inom högskolesystemet måste hållas tillbaka så att tid och kraft kan ägnas åt utbildning och forskning. Det är orimligt att jämställa verksamheten i högskoleväsendet med den som statliga myndigheter och verk utför. Forskning och utbildning är inte myndighetsutövning.

En drastisk avbyråkratisering av högskolan är nödvändig. Det kan åstadkommas genom att ändra antagnings- och anslagssystemen, genom att radikalt minska antalet beslutsnivåer och beslutande organ och genom att minimera kravet på uppgifter till centrala datasystem som t.ex. STUDOK/LADOK.

Högskolor och universitet skall vara autonoma i förhållande till statsmakterna. Oavsett vilka ledamöter regeringen utser till högskolestyrelserna är det olämpligt att statsmakterna utser majoriteten av ledamöterna. Det vore rimligare att universiteten fick ökad frihet att bestämma om sina styrelser, både vad gäller antal ledamöter, hur dessa skall utses samt sammansättningen av styrelsen.

8.7 Tillträde och urval

Mot. 1988/89
Ub806

Det av riksdagen nyligen modifierade tillträdessystemet undanröjer inte nackdelarna: taktikläsandet i gymnasieskolan fortsätter, studerande med otillräckliga förkunskaper kommer att antas till utbildning och onödiga väntetider uppstår mellan gymnasieskola och högskola.

Socialdemokraterna ser tillträde till den högre utbildningen ur ett fördelningspolitiskt perspektiv; behörighetsreglerna skall ge så många som möjligt formell behörighet till högre utbildning, oavsett om dessa uppfyller de kvalitetskrav som högskolan måste ställa eller ej. Urvalsreglerna skall i första hand fungera som ett fördelningspolitiskt medel för att ge olika grupper tillträde till högre utbildning. Den förvåning som regeringen i budgetpropositionen ger uttryck åt när det gäller den internationellt sett mycket låga andel 18-19-åringar som studerar i den svenska högskolan är därför uppseendeväckande. Den är antingen det slutgiltiga beviset på att regeringen ingenting förstått om tillträdesreglernas funktion eller ett skrämmande tecken på intellektuell ohederlighet.

Moderata samlingspartiet anser – till skillnad från regeringen – att tillträdesreglerna skall beakta de sökandes faktiska kunskaper. Behörighetsreglerna skall garantera att de som antas har tillräckliga förkunskaper för att klara studierna. Urvalsreglerna skall utformas så att de studerande antas som har de bästa förutsättningarna att med gott resultat klara av studierna.

Treårig studieförberedande gymnasieutbildning skall, enligt vår mening, krävas för längre och mer krävande högskoleutbildning. Kraven på svenska och engelska i den allmänna behörigheten skall skärpas. Den utvidgade s.k. självprövningsrätten – att äldre studerande själva skall få avgöra om de är behöriga till viss utbildning – bör avskaffas.

Vi anser att vid urval mellan behöriga sökande skall merparten tas in på grundval av betyg. Övriga antas i ett provurval. Sökande med utländsk förutbildning antas i särskild ordning. Utrymme skapas för att anta sökande med särskild bakgrund och/eller meriter som inte lätt kan omvandlas till meritpoäng efter individuell prövning.

Meritvärdering av arbetslivserfarenhet och proportionell kvotering mellan sökande från olika grupper bör inte förekomma. Däremot bör möjlighet finnas att använda viktade betyg och konkurrenskomplettering.

Den strävan som finns i det nordiska samarbetet och inom ramen för det pågående integreringsarbetet inom den europeiska gemenskapen att riva existerande hinder på utbildningsområdet mellan länderna bör stödjas.

För att garantera en tillräckligt stor andel ungdomsstuderande direkt från gymnasieskolan bör den andel som antas i betygsurvalet inte understiga 50 procent, om inte synnerliga skäl föreligger. Nu gällande regler för den s.k. direktkvoten bör ändras till 50 procent för alla utbildningslinjer med verkan från intagningen till höstterminen 1989.

Det finns utbildning för vilken det anses nödvändigt att de studerande har yrkeslivserfarenhet. Detta skall givetvis beaktas. Det skall emellertid inte göras inom ramen för urvalet. Om yrkeslivserfarenhet är nödvändig för att de studerande skall kunna tillgodogöra sig utbildningen, skall den vara ett särskilt förkunskapskrav. Så är redan idag fallet för flera utbildningslinjer.

8.8 Krav på doktorsexamen

Under 1970-talet upphävdes kraven på vetenskaplig kompetens hos innehavare av högre tjänster vid en rad institutioner som Kungliga Biblioteket, universitetsbiblioteken, de statliga arkiven, muséer m.fl. De negativa effekterna har efter hand blivit uppenbara.

Doktorsexamen som behörighetsvillkor för vissa tjänster har dessutom betydelse för rekryteringen av unga forskare. Forskarutbildningen styrs av möjligheterna att kunna få en adekvat sysselsättning efter fullgjord utbildning.

Regeringen bör uppdra åt berörda myndigheter att göra en inventering av för vilka tjänster doktorsexamen bör vara ett behörighetsvillkor. Sådana behörighetskrav bör därefter fastställas i dessa fall.

9 Internationaliserad utbildning och forskning

Sveriges behov av internationella kontakter ställer stora krav på hela vårt utbildningsväsende.

Högre utbildning och forskning existerar i ett internationellt sammanhang. Kvaliteten på den svenska forskningens resultat mäts efter internationell måttstock. För att få tillgång till ny kunskap är vi i Sverige beroende av att ha tillräcklig kompetens för att kunna utnyttja och utveckla de erfarenheter som andra vunnit.

Den svenska undervisningen och forskningen måste hålla en så hög kvalitet att behörighetsregler, tillträdesregler, examinationsformer och kompetensnormer inte utgör hinder för internationellt utbyte.

Grundutbildningens längd bör följa internationella normer. Det innebär att många högskoleutbildningar behöver förlängas. Undervisning bör regelbundet ske på utländska språk. Detta underlättas om svenska högskolelärare ges möjlighet att vistas vid utländska lärosäten och utländska lärare engageras i Sverige. Detta gör det också mer attraktivt för studenter utanför Norden att söka sig till Sverige. Eftersom reciprocitet gäller beträffande studentutbytet inom EG, måste Sverige locka utländska studerande i samma omfattning som antalet svenska studenter som vill studera inom EG.

Näringslivets och handelns möjligheter att verka över gränserna kräver både goda språkkunskaper och kunskap om de olika ländernas specifika kultur. Sveriges industriproduktion övergår från stora serier till kundanpassade produkter. För exportindustrierna betyder detta helt andra krav på kontakter, förhandlingar m.m. innan produkten slutligen kan levereras. Alla nivåer i utbildningsväsendet måste därför förbereda sina studerande för yrkesverksamhet i internationell miljö.

9.1 Samarbetet i Europa

Det europeiska samarbetet tilldrar sig allt större uppmärksamhet. I detta sammanhang är det glädjande att det nordiska samarbetet tagit fastare former genom tillkomsten av NORDPLUS, som syftar till ett nordiskt utbyte på högskoleområdet. Inom EG stimuleras rörligheten över nationsgränserna med olika medel. Ekonomiskt stöd ges åt utbildningsprogram som är

gemensamma för flera länder, lärarutbyte stimuleras, stipendiemöjligheter-na för studenter som studerar i andra länder byggs ut kraftigt, en generell giltighet av examina utvecklas och forskningssamverkan får ett vittomfattande ekonomiskt stöd.

Vi har i en särskild Europamotion utvecklat våra tankar beträffande svenskt deltagande i tekniskt och vetenskapligt samarbete och nöjer oss därför med att i detta sammanhang beröra några få frågor.

Samarbetet inom EG stimuleras genom en rad olika program. Två av de viktigaste på utbildningspolitikens område är ERASMUS och COMETT. ERASMUS (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students) siktar på att år 1992 nå tio procent av studenterna i Europa. De förutsätts kunna tillbringa ett studieår i ett annat EG-land än det egna. COMETT (Programme of the Community in Education and Training for Technologies) utgör ett komplement till andra teknologiska program. Studerande och akademisk personal får under några kvartal vistas vid industrier i andra länder inom gemenskapen.

Såväl ERASMUS som COMETT är avsedda för studerande inom gemenskapen. Det är naturligt att svenska studenter känner en stark oro över att bli ställda utanför. Svenska studenter får inte samma förutsättningar som studenterna i EG-länderna att knyta viktiga kontakter med studenter, lärare och forskare i andra länder. De riskerar också att inte få tillträde till den stora gemensamma europeiska arbetsmarknaden. Det är därför angeläget att ansträngningarna att ansluta EFTA-länderna till EG:s samarbetsprogram bär frukt.

Det är absolut nödvändigt att kraftfulla ansträngningar görs för att få med Sverige i EG:s samarbetsprogram inom den högre utbildningen och forskningen. UHÄ har uppskattat kostnaderna för Sveriges deltagande i ERASMUS-programmet till fem miljoner kronor. Ett svenskt deltagande över hela linjen kommer att kosta betydligt mer. I ett större sammanhang väger dock kostnaderna lätt i jämförelse med priset för att tvingas stå utanför. Regeringen bör utarbeta en strategi och verka för ett fullvärdigt svenskt deltagande i EG:s utbytes- och forskningsprogram inom den högre utbildningen.

Det är inte möjligt att inrymma de ökande internationella åtagandena inom ramen för oförändrade ekonomiska ramar. Det är inte heller rimligt att finansiera samtliga kostnader för olika internationella engagemang genom att universiteten och högskolorna tvingas omprioritera inom befintliga budgetramar. Vi föreslår därför att fem miljoner kronor tillförs högskolorna för detta ändamål.

9.2 Språk

Goda språkkunskaper behövs för näringslivets utveckling men också för kulturellt utbyte och mångfald, för turismen och för att kunna förstå livsvillkor och livsmönster i andra länder.

I grundskolans undervisning har engelskan en framträdande position. Det engelska språkets dominans förstärks av att en stor del av TV:s utbud utgörs av engelskspråkiga program. Till det kommer att den musik som ungdom oftast lyssnar till har texter på engelska.

Goda kunskaper i engelska är nödvändiga, men det är också angeläget att undervisningen i andra språk förstärks. Färdighetsämnen kräver väl planerade, lärarledda, täta och regelbundna övningstillfällen för att goda resultat skall kunna uppnås. Att alternativkurserna tagits bort på högstadiet har gjort det svårare att anpassa undervisningen efter varje elevs förutsättningar. Situationen förvärras av att avbrott under skoldagen slår särskilt hårt mot färdighetsämnen och därmed även språkundervisningen.

Inom högskolan är litteratur på engelska i dag det enda alternativet, om utländsk litteratur över huvud taget blir aktuell. Det leder i sin tur till att anglosaxisk forskning är den som blir mest känd för den svenska studenten. Dessa faktorer samverkar till att vår traditionellt sett starka samhörighet med övriga Europa löper risk att försvagas.

Läromedel på främmande språk måste i större utsträckning kunna användas i undervisningen. Det kräver att de studerande redan vid tillträdet till universitet och högskolor har goda språkkunskaper även i andra språk än engelska.

9.3 Höj utbildningskvaliteten

Vi måste dessvärre konstatera att man i Europa tvekar om den svenska utbildningens kvalitet. Detta kom till uttryck vid mötet rörande akademisk rörlighet i Europarådets regi 1987. Bl.a. skulle svenska ungdomar med avgångsbetyg från gymnasieskola kunna tvingas att genomgå individuella prov för att få behörighet att antas till högskolestudier. Detta är uttryck för uppfattningen att svensk högskoleutbildning ligger på en lägre nivå än utbildningen i andra länder och bottenar även i att kraven för att antas till svensk högskoleutbildning är lägre än vad som anses normalt i andra länder. Det finns bara en väg att gå för att förbättra förtroendet för svensk utbildning. Kvaliteten måste höjas på samtliga nivåer i utbildningssystemet. De förslag vi framför i denna motion tjänar alla detta syfte.

9.4 Utlandsstudier och gästforskare

Någon tids studier utomlands ger en utomordentlig grund för ett kommande arbete med internationella kontakter. Goda språkkunskaper och inte minst vana vid att fungera i annan miljö är nyttiga effekter av utlandsvistelse.

Studieresultat som uppnåtts vid utländskt universitet måste kunna räknas de studerande till godo i större utsträckning än vad som nu sker.

Ökade möjligheter att efter doktorsexamen kvalificera sig för högre tjänster är väsentliga för att Sverige skall få en bättre rekrytering till forskarutbildningen. Vi föreslår därför en ökning av de s.k. postdoktorala stipendierna. En viss del bör avsättas för dem som under någon tid vill vistas vid ett utländskt universitet. Stipendierna bör vara så beräknade att de även täcker resa och uppehälle.

Inom vissa ämnen ges möjlighet att under forskarutbildningen delta i internationella sammanhang i s.k. sommarskolor. Möjligheterna att skicka fler doktorander på liknande arrangemang bör öka.

Utländska forskare och lärare förekommer i liten omfattning i den svenska högskolan. Detta är beklagligt. Till stor del beror det bristande intresset från

utländska forskare och lärare på den svenska skattelagstiftningen. Högskolorna har inga ekonomiska möjligheter att erbjuda utländska forskare och lärare konkurrenskraftiga nettolöner.

Systemet med viss skattebefrielse för personer med sådan kompetens som saknas i Sverige har inte utfallit särskilt väl. En bidragande orsak är att reglerna är så restriktivt formulerade att endast ett fåtal kan erhålla skattebefrielse. Ett genomförande av moderata samlingspartiets skattepolitik skulle öka möjligheterna att engagera utländska forskare och lärare till Sveriges universitet och högskolor.

Vi eftersträvar stor lokal frihet i resursanvändningen. Erfarenheten visar att det är svårt att ha råd med kvalitetsstärkande insatser, som exempelvis internationell kontaktverksamhet, när andra mer omedelbara behov knappt kan tillgodoses. Anslagssystemet måste därför utformas så att det stimulerar internationell samverkan och kontaktverksamhet.

9.5 Internationella databaser och datorstöd

Datorstöd är en nödvändighet för nästan all forskning. Man kan i dag inte skriva någon vetenskaplig avhandling eller uppsats utan att i databaser ha kontrollerat vad som håller på att ske eller vad som redan har gjorts. Databassökning kräver medel för datakörningar och i vissa fall specialutbildad personal.

Med datorernas hjälp har det internationella inslaget i forskningen blivit mycket påtagligt. De geografiska avstånden är inte längre hinder för ett effektivt internationellt samarbete. Det stora bekymret vid Sveriges universitet och högskolor är därför att allt som har med datoriseringen att göra är förknippat med långt större kostnader än anslagen täcker. Datortid är dyrbar och den maskinella utrustningen har kortare avskrivningstider än annan utrustning.

Mot denna bakgrund har vi år efter år föreslagit riksdagen att regeringen skall göra en grundlig inventering av utrustningsbehoven. En plan för en successiv uppbyggnad av högskolans tillgång till bl.a. datorkraft är nödvändig.

10 Lärarutbildning

Hösten 1988 började de första studerandena på den nya grundskollärarutbildningen.

Moderata samlingspartiet avvisade förslagen om en förändring av lärarutbildningen som, enligt vår mening, inte kommer att ge tillräckliga kunskaper för framtidens lärare. Den nya utbildningen riskerar att leda till att läraren inte längre är bäst i klassen, något som enligt vår mening borde vara självklart.

Vår kritik mot den av socialdemokraterna föreslagna nya lärarutbildningen utgick från att andra mål än utbildningens var ledmotiv för förändringen. Förrent sociala faktorer – inte kunskapsinhämtandet – fick ett avgörande inflytande när man beslöt hur lärarkompetensen skulle vara sammansatt.

Genom ökad ämnesbredd och undervisning i fler årskurser skulle eleverna möta färre lärare. Våra varningar för att den breddade behörigheten skulle

komma att påverka kompetensen i negativ riktning förklingade i stort sett ohörda. Enhetstänkandet gick före kvalitet. Förlorarna blir morgondagens elever.

I dag saknas sökande till uppemot en tredjedel av platserna till vissa lärarutbildningar. Studerande har under hösten antagits på dispens. De bedriver nu kompletteringsstudier för att vinna behörighet samtidigt som de följer en utbildning som förutsätter heltidsstudier och förkunskaper som dessa studerande inte har.

Samtidigt som utbildningsplatserna i lärarutbildningar står tomma rapporteras rekordhöga födelsetal. Andra rapporter talar om flykt från läraryrket. Varannan ny lärare lämnar yrket enligt en rapport som redovisas av Sveriges Lärarförbund. Tecknen är tydliga. Lärarutbildningen och läraryrket står inför en kris.

Läraryrket har uppenbarligen förlorat i attraktionskraft. Skälen härtill är flera. Ett tungt vägande skäl är att läraryrket inte längre har samma status som tidigare. Detta har i djupaste mening sin grund i hur det allmänna värderar utbildning och kunskaper.

I ett samhälle där kunskaper och kvalitet sätts i centrum satsas det också på skolan och utbildningen. Insatsen behöver emellertid inte enbart mätas i hur stora anslag verksamheten får. I en skola som sätter kunskaper och kvalitet i centrum skapas ett klimat där god utbildning har ett särskilt värde.

Denna grundläggande värdering påverkar allt som har med skolan att göra; elevernas sätt att vara mot varandra, viljan att arbeta där, tillgången till läromedel, lokalerna etc.

Det ringa antalet sökande till lärarutbildningarna är blott ett yttre tecken på den krissituation som skolan nu befinner sig i och som har sin grund i den socialdemokratiska skolpolitiken.

Att, som regeringen nu föreslår, tillsätta en analysgrupp och ställa in planerad utbildning är en utomordentligt defensiv åtgärd.

Situationen är allvarlig och kräver extraordinära insatser. Vi föreslår att en parlamentarisk arbetsgrupp tillsätts med uppgift att analysera och fortlöpan- de lägga fram förslag till åtgärder som bidrar till kvalitetsförstärkning och bättre rekrytering till lärarutbildningarna.

Genom ett snabbt och bestämt agerande måste kvaliteten i utbildningen höjas och lärarförsörjningen tryggas för framtiden. Gruppen måste vara oförhindrad att lägga förslag som strider mot intentionerna i det fattade riksdagsbeslutet om ny lärarutbildning.

10.1 Vidareutbildning och fortbildning

Den nya utbildningen av grundskollärare aktualiserar krav på fortbildning och kompletteringsutbildning för de lärare som nu arbetar i skolan. Denna kompletterande utbildning skall leda till "en för alla lärare gemensam och fördjupad allmän lärarkompetens och samtidigt öka den ämnesinriktade kompetensen hos olika lärargrupper".

Vi ställer oss utomordentligt tveksamma till om regeringen kommer att nå dessa mål även om man avsätter mycket omfattande resurser för ändamålet. "En fördjupad allmän lärarkompetens" nås knappast genom en utbildning som omfattar några veckor.

Det är nu en betydande risk att resurserna låses till en utbildning som saknar tillräcklig substans och som inte får det innehåll som stödjer en god kunskapsutveckling. Vidare kommer centrala beslut att leda till att lokala behov av fortbildning kan tvingas att stå tillbaka. Risken för att lärare kommer att undervisa i ämnen för vilka de saknar utbildning kommer att öka.

Vi anser att resurser bör satsas så att de ökar möjligheterna för att få en undervisning som leder till goda kunskaper och färdigheter hos eleverna. Vi anser att vidareutbildning i första hand skall avse ämnesfördjupning. Goda kunskaper i ämnet ger läraren en trygghet i undervisningen som i sin tur leder till att den blir intressant för eleverna.

Moderata samlingspartiet anser att utbildningens kvalitet endast kan garanteras genom tillgång till väl utbildade lärare. Den av regeringen föreslagna kompletteringsutbildningen innebär en splittring av resurser som inte leder till att målen nås och avvisas därför.

11 Studiestöd

Vi konstaterar med tillfredsställelse att regeringen i sitt förslag om nytt studiemedelssystem anslöt sig till den nivå för studiemedlen som moderata samlingspartiet föreslagit.

Däremot avvisades våra förslag om att bankväsendet skulle ges möjlighet att hantera hela eller delar av medelshanteringen, om ett högre s. k. fribelopp och ett annat återbetalningssystem. Konsekvenserna därav får bäras av dem som för resten av sin yrkesaktiva period drabbas av en skuldbörda och ett krav på återbetalning som i praktiken kommer att fungera som en extra marginalskatt om fyra procent utan att några alternativa system för återbetalning erbjuds.

Förslag till förbättringar av studiestödssystemen redovisas i en särskild motion till årets riksdag.

12 Hemställan

I motionen föreslås lagändringar. Det torde ankomma på vederbörande utskott att utforma erforderlig författningstext.

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att kunskapsmålet och den enskildes kunskapsutveckling skall ges prioritet framför andra uppgifter i skolarbetet,
2. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av grundskolans läroplan i enlighet med vad som i motionen anförts,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om kommunala skolplaner,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om riktlinjer för skolans fostrande uppgift,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om den språkliga träningens betydelse,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om att i läroplanen markera de enskilda ämnenas ställning så att varje ämne har en egen kursplan,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om sambandet mellan mål för skolans arbete och behovet av läromedel,

8. att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring av skollagen att elev och föräldrar ges en reell möjlighet att välja skola i enlighet med vad som i motionen anförts,

9. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ett nytt betygssystem i enlighet med vad som i motionen anförts,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om individuella studieplaner,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om möjligheter till kompletterande studier och omprövning av betyg,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om förkunskapskrav för gymnasieskolans linjer,

13. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ökade valmöjligheter i högstadiet i enlighet med vad som i motionen anförts,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om anpassad studiegång,

15. att riksdagen hos regeringen begär utredning om utvärdering av skolan i enlighet med vad som i motionen anförts,

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om gymnasieskolans inriktning,

17. att riksdagen avslår regeringens förslag till utvidgade försök med treårig yrkesinriktad gymnasieutbildning,

18. att riksdagen hos regeringen begär förslag till utformning av den yrkesinriktade utbildningen på gymnasial nivå i enlighet med vad som i motionen anförts,

19. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om intresseval i gymnasieskolan,

20. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om bidragsregler för fristående gymnasiala skolor,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om studiebidrag för gymnasieelever som bedriver utlandsstudier,¹⁾

21. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om införande av forskning i tjänsten för alla kompetenta högskolelärare,

22. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om de nya högskolorna,

23. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om ett nytt anslags- och styrsystem för högskolan,

24. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om att indelningen av högskolans grundutbildning i s.k. yrkesutbildningssektorer skall avskaffas,

25. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om förbättrade möjligheter att bedriva ämnesstudier inom högskolan,

26. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om uppdraget som prefekt,

27. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om universitetens och högskolornas självständiga ställning,

28. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om tillträde och urval till högre utbildning,

29. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om garanti för direktövergång från gymnasieskola till högskola om 50 procent fr.o.m. höstterminen 1989,

30. att riksdagen hos regeringen begär en inventering av tjänster för vilka doktorsexamen skall vara behörighetsvillkor,

31. att riksdagen hos regeringen begär en strategi för ett fullvärdigt svenskt deltagande i EG:s utbytes- och forskningsprogram,

32. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av språkkunskaper och litteratur på främmande språk,

33. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om standarden i den högre utbildningen,

34. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om åtgärder för att underlätta internationell samverkan och kontaktverksamhet.

35. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om en plan för uppbyggnad av bl.a. datorkraft,

36. att riksdagen hos regeringen begär att en parlamentarisk arbetsgrupp tillsätts för att lägga förslag om åtgärder för att förbättra kvaliteten i och förstärka rekryteringen till lärarutbildningarna i enlighet med vad som i motionen anförts, samt

37. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om prioriteringar i lärarnas vidareutbildning.

Stockholm den 18 januari 1989

Carl Bildt (m)

Lars Tobisson (m)

Ingegerd Troedsson (m)

Anders Björck (m)

Bo Lundgren (m)

Görel Bohlin (m)

Rolf Clarkson (m)

Rolf Dahlberg (m)

Ann-Cathrine Haglund (m)

Gunnar Hökmark (m)

Gullan Lindblad (m)

Arne Andersson (m)

Sonja Rembo (m)

i Ljung

¹ 1988/89:Sf402

